

שיפלו בידו, ונפלו שניהם (מלך ישראל ומלך ארם) ביד תגלת פלאסר מלך אשור. עין ג' קיי ולמן ג'קפ"ד.

מות אלישע, ובימי אחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ודהתגרות עם אחז, ולא היתה זכות ביד אחז

האלף הרביעי

בתוספתא סוטה יב וז"ל רש"י פה מביא גידסא זו, אבל הפרוש המיוחס לרש"י דה"ב כ"ב ב מעיר: בכל המקראות לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי, אך מצאתי ויתחתן (יהושפט) לאחאב" (דה"ב י"ה א), ושםא זו היא אחותו (של אחאב, הונו בת עמרי) שנשא, ובשנת ל"א לאסא נשאה, ואולם הגר"א אינו מקבל באור זה ומנהי בס"ע: כיון שנשא אסא בתו של עמרי ליהורם בן בנו: כי עתליה בת עמרי היתה אשתו של יהורם, אמו של אחזיה (דה"ב כ"א ה' כ"ב ב), ולפי חשבון הגר"א היה הדבר בשנה שניה למחלוקת, הונו בשנה ב' לעמרי, נ"ב, ויהורם היה בשנת נשואין אלה בן ב' שנים, עין גמ"ה.

[ג'כ"ב]. ל"ח לאסא, מות עמרי ותחלת מלכות אחאב בנו על ישראל בשמרון. מלך כ"ב שנה (ג'מ"ג). לקח אשה את איזבל בת אתבעל מלך צידנים, עבודת הבצל בשמרון. בימיו בנה חיאץ בית האלי את יריחה וכו' [ועין "ספר רש"י

עמ' רנ"ג]. מ"א ט"ז כח—לד.

[ג'כ"ג]. ד"ט לאסא, צעת זקנתו חלה

אסא את רגליו;

[ג'כ"ד]. מ"א לאסא, מותו וקבורתו

בעיר דוד. מ"א ט"ז כג, דה"ב ט"ז

יא—יד.

[ג'כ"ו]. א' ליהושפט, ד' לאחאב.

יהושפט בן אסא מלך ביהודה בן ל"ה

שנה וכו"ה שנה מלך (ג'נ'). מ"א כ"ב מא

מבן דה"ב י"ז א, כ' לא.

[ג' אלפים יי]. כ"ז לאסא, כ"ד לבעשא. א' לאלה. ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם. מות בעשא. המלכת אלה בנו תחתיו וב' שנים מלך (ג' אלפים יי וי"א) בתרצה. מ"א ט"ז לב, ט"ז ו. [ג'י"א]. כ"ז לאסא, ב' לאלה, א' לעמרי. זמרי עבד אלה קשר עליו והמיתו והשמיד את כל בית בעשא; מלך ז' ימים בתרצה. כל ישראל המליכו את עמרי שר צבא עץ ישראל. עמרי צר על תרצה ולכדה. זמרי שרף על עצמו את בית המלך באש. מ"א ט"ז ט—כ.

[ג'י"א—ג'ט"ו]. אז יחלץ העם ישראל לחצי: חצי העם היה אחרי תבני בן גינת להמליכו, והחצי אחרי עמרי. שם שם כא. [ט"ע יז]: "כמה היתה מחלוקת זו? ארבעים שנה"—וזו שגיאה מוכחה, ויש גירסה: ארבע שנים, ורש"י והגר"א ויעבץ מגיהים: חמש שנים (מקוטעות), והכוונה אחת היא לשנים הנ"ל].

[ג'ט"ו]. ל"א לאסא. התחזקות מפלגת

עמרי. מות תבני. המלכת עמרי לבדו

על ישראל וי"ב שנה (ג'י"א—ג'כ"ב) מלך,

מהן ו' שנים בתרצה, ואח"כ: קניית

ההר שומרון ובניית העיר שומרון. מ"א

ט"ז כב—כו. [ט"ע]: ומפני מה הרגו את תבני?

כיון שנשא אסא בתו של עמרי ליהושפט

בנו לאשה הרגו את תבני (כיון שהשיא

אסא את בנו לבתו של עמרי).—כך היא

הגירסה במ"ע יי ב' פעמים וכן גם

לא עשתה]. נבואת אליהו התשבי לאחאב על עצירת ט' ומטר בשנים האלה. [עין ב'פס"ג]. אליהו הסתתר בנחל כרית והתכלכל שם בלחם ובשר שהביאו לו העורבים בבקר ובערב ובמי הנחל. עד שמקץ ימים יבש נחל כרית. אליהו הלך צרפתה והנה שם אשה אלמנה מקוששת עצים [פ"א לג: אמו של יונה היתה] וכו'. נס כד הקמה לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת ה' גשם וכו' [ויש גירסה ב"ע, שנס זה התמיד שנה תמימה]. אח"כ חלה בן האשה בעלת הבית עד אשר לא נותרה בו נשמה, ואליהו החיה את הילד. מ"א י"ו. [ס"ע סוף ב: אליהו הוא השביעי מז' בני אדם (עין ב'שפ"ו אחיה) שקפלו את העולם כלו, ועדין הוא קים. עין ג'מ"ד].

[ג'ל"ו]. "ויהי ימים רבים [אסתר ב:] וכי ימים רבים היו? אלא ע"י שהיו ימים של צער לפיכך קורא אותם רבים. וכמה היו? עין שם וויק"ר י"ט ה: ובירר ב"ב ג' ב מובאות ג' דעות: חודש אחד משנה א' וחודש אחד משנה ג' וי"ב חודש באמצע, הרי י"ד חדשים; ג' חדשים בראשונה וג' חדשים באחרונה וי"ב באמצע הרי י"ח חדשים; ג' שנים שלמות מעת דעת] ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישית: ע"ך ה'ראה אל אחאב וכו' והרעב חזק בשמרון. ואחאב קרא אל עבדיהו אשר על הבית (ועבדיה היה ירא את ה' מאד, ובעת שהכריחה איזבל את נביאי ה' החביא עבדיהו מאה נביאים במערות וכלכסם; עין ג'מ"ח חזון עבדיהו; ועין תנ"י משפ' ט) ושניהם הלכו, כל אחד בדרך אחרת, לחפש אולי ימצאו חציר. בדרך פגש אליהו את עבדיהו וצוהו: לך אמר לאדניך הנה אליהו וכו'. אחאב לאליהו: האתה זה עכר ישראל? אליהו: לא עכרתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך וכו'.

הערה: גם פה מתגלה סתירה במנין השנים למלכי יהודה ולמלכי ישראל, כו' שהעירונו עליה בהערה לשנת ב'קפ"ו: לפי הכתובים מלך אחאב בשנת ל"ח לאסא, ואסא מלך מ"א שנה, ואם שנות מלכי יהודה שלמות הרי מלך יהושפט בשנת מ"ב לאסא, שהיא שנת ה' לאחאב ולא ד' כאמור פה. ולהלן (מ"א כ"ב נב) אמור שאחיהו בן אחאב מלך בשנת י"ז ליהושפט, ואחאב מלך כ"ב שנה, ואם א' ליהושפט היא ד' לאחאב הרי כ"ב לאחאב היא י"ט ליהושפט. וגם אם נאמר ששנות מלכי יהודה אף הן מקומעות אין סתירה זו נתגלת להתישב אלא ברוחק גדול. רש"י עמד הפעם על סתירה זו בסוף מ"א ואומר: אך ברקאי ומצאתי בדה"י למלכי ישראל שאינו סדקדק במנין שנותיהם, ואם עמד בסוף שנה מונה אותה לו בתחלתו ואינו מונה אותה לו במקום אחר. לכן אני אומר: בשנת ארבע לאחאב, שאמר בעמידתו של יהושפט לא נמנית עמי שנה ראשונה של אחאב, וכן אתה מוצא ברוכב, וגם שנה שעמד יהושפט לא נמנית בשנת שבע עשרה הללו. כונת רש"י היא אפוא, שיהושפט מלך (לאחר שמלך אחאב ד' שנים) בשנת ה' לאחאב, ואחיהו בן אחאב מלך (לאחר שמלך יהושפט י"ז שנה) בשנת י"ח ליהושפט. ולפי זה סדרנו את השנים ולפי הכלל, ששנות מלכי יהודה שלמות ושנות מלכי ישראל מקומעות, אם לא הדגש בפרוש ההפך.

[נ"כ"ז-נ"כ"ח]. חזק חיל יהושפט והעמדת נציבים בערי יהודה ובערי אפרים אשר לכד אסא אביו. הסרת הבמות והאשרים מיהודה. דה"ב י"ז א-ו.

[נ"כ"ח-נ"מ"ב]. בשנת ג' למלכו שלח יהושפט שרים ולוים וכהנים לסב בכל ערי יהודה וללמד את העם את ספר תורת ה'. פלשתים וערבים מביאים לו מס. ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות; ומלאכה רבה היה לו וכו'. מספר הצבא מיהודה ובנימין: 1.160.000 גבורי חיל, מלבד החיל בערי המבצר בכל יהודה. השלמתו עם אחאב והתחתנו לו. דה"ב

י"ח י"ח אז מ"א כ"ב מג-מה.

[נ"ל"ד-נ"ל"ו]. ס"ע י"ח: בשנת י"ג לאחאב היה רעב גדול בשמרון ג' שנים. — ב"ר ס"ד ב: רעב שבא בימי אליהו רעב של בצורת היה: שנה עשתה (הארץ פרות) ושנה

[י"ש מ"א ר"ז: כשאמר אליהו, י: "קנא קנאתי לה' אלהי צבאות, כי עזבו בריחת בני ישראל" וכו' התחיל הקב"ה לדבר עמו דברים של תנחומים וכו' (כלומר: צפה שאליהו ילמד זכות על ישראל תחת לחיבים). "ואחר האש קול דממה דקה" יב: המתין לו (הקב"ה) ג' שעות; אבל אליהו עדין עמד בדברים הראשונים: "קנא קנאתי" וכו', יז: ואז אמר לו הקב"ה: "ואת אלישע תמשח לנביא תחתך" יח: ומה שבדעתך אין אתה יכול לעשות. — ועוד שם: אמר לו הקב"ה: לעולם אתה מקנא! קנאת בשטים על גלוי עריות (במ' כ"ה יא): וזה לפי דעת האומרים, כי פנחס הוא אליהו].

[ג'ל"ז]. ובן-הדד מלך ארם עלה וצר על שמרון ושלח מלאכים אל אחאב: כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם וכו'. אחאב לא נכנע והמלחמה התגברה. והנה נביא אחד [ס"ע כ: מיכיהו בן ימלה] נגש אל אחאב: הראית את כל ההמון הזה? הנני גותנו בידך היום וכו'. — במי? — בנערי שרי המדינות. — מי יאסר המלחמה? — אתה. — מספר הנערים 232, כל בני ישראל 7000. ויצאו בצהרים וכו' ויכו איש אישו וינוסו ארם וכו' וימלט בן הדד וכו' ויצא מלך ישראל וכו' והכה בארם מכה גדולה. ויגש הנביא [כנ"ל: מיכיהו] אל מלך ישראל ויאמר לו: דך התחזק ודע וראה את אשר תעשה. כי לתשובת השנה [רש"י לפי תרגום יונתן: לזמן סוף השנה] מלך ארם עולה עליך וכו'.

ג'ל"ח. לתשובת השנה [כנ"ל] עלה בן-הדד אפקה למלחמה עם ישראל. נבואת איש האלהים [כנ"ל]: ונתת את כל ההמון הזה בידך וכו'. ויחנו אלה נכח אלה שבעת ימים; ביום השביעי הכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד. בן-הדד התמסר לידי אחאב.

לפי עצת אליהו קבץ אחאב את כל ישראל אל הר הכרמל ונביאי הבעל ארבע מאות וחמשים איש נתחו פר ושמוהו על המזבח על העצים, ואש לא ישימו, וכן יעשה גם אליהו, והיה האלהים אשר יענה באש הוא האלהים וכו'. כהני הבעל קראו מהבקר ועד הצהריים: הבעל עננו וכו'. ויהי בצהריים והתל בהם אליהו וכו'. ויהי כעבר הצהריים ויתנבאו עד לעלות המנחה ואין קול ואין ענה וכו'. אליהו בנה מזבח והתפלל: ענני ה' ענני וכו' ותפל אש ה' ותאכל את העלה ואת העצים וכו' וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו: ה' הוא האלהים וכו'. אליהו הוריד כל נביאי הבעל אל נחל קישון וישחטם שם. תפלת אליהו בראש הכרמל על הגשם וכו' ויהי גשם נדוד וכו'. מ"א י"ח. [מפסוק ל"ו מסיק ריב"ל (שבת נה) כי מימי אליהו תמה זכות אבות. ועין ג'ק"י—ג'ק"ד].

[—]. איזובל שולחת להודיע את אליהו: כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם. אליהו הולך לבאר שבע. הלך במדבר דרך יום וכו' וישכב וישן תחת רותם אחד והנה זה מלאך נוגע בו וכו' ויבט והנה מראשותיו עגת רצפים וצפחת מים וכו'. ויקם ויאכל וישתה וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה עד הר האלהים חורב. חזון התגלות ה' אל אליהו במערה: "לא ברוח ה', לא ברעש ה', לא באש ה'". דבר ה': לך שוב לדרך מדברה דמשק ובאת ומשחת את חזאל למך על ארם. ואת יהוא בן נמשי תמשח למלך על ישראל (עין ג'נ"ה) ואת אלישע בן שפט מאבל תמשח לנביא תחתך וכו'. וילך משם וימצא את אלישע בן שפט והוא חורש וכו' ויעבר אליהו אליו וישלך אדרתו אליו, ויעזב את הבקר וירץ אחרי אליהו וכו' וישרתהו.

מ"א י"ט.

[ג'מ"ב]. בשנה השלישית [רש"י: ששלח את בן הדד: עין ג'לית] (ובדה"י: לקץ שנים) ירד יהושפט אל אחאב לשמרון, וזה הציצ לצאת למלחמה לכבש רמת גלעד מיד מלך ארם. יהושפט מבקש לדרש את דבר ה'. ת' נביאים עונים: עלה. יהושפט: האין פה נביא לה' עוד? אחאב: עוד איש אחד וכו' מיכיהו בן ימלה. שלחו לקרא לו ובינתים עשה לו צדקיהו בן כנענה קרני ברזל ונבא: באלה תנגח את ארם עד כלותם. מיכיהו: נתן ה' רוח שקר בפי כל נביאיך אלה וה' דבר עליך רעה. ויגש צדקיהו בן כנענה ויכה את מיכיהו על הדחי: אי-זה עבר רוח ה' מאתי לדבר אותך? וכו'. מיכיהו מושם בית הכלא; [ג'מ"ג]. כ"ב לאחאב. עלית יהושפט ואחאב רמת גלעד למלחמה. ויתחפש מלך ישראל וכו' ויהי כראות שרי הרכב (אשר למלך ארם) את יהושפט ויסורו עליו להלחם ויוצק יהושפט וה' עזרו וישבו מאחוריו. ואיש [רש"י: זה נעמן (עין להלן ג' נ"א: מעשה נעמן); וכן גם במד' תה' עה: וחץ נעמן שהכה את אחאב וכו'; ואולם ת"י על הכתוב וז"י יב יא: כמספדא דאחאב בר עמרי די קטל יתיה הדדרמון בר טברימון; ואולי פה הכונה: בימי הדדרמון] משך בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל, וימת בערב (לעת בא השמש). ויעבר הרנה במחנה כבא השמש לאמר: איש אל עירו ואיש אל ארצו וכו'. מ"א כ"ב ב—מז דהיי"ב י"ח ב—לד. [משנה סו"י ב: אחאב הוא אחד מג' המלכים שאין להם חלק לעולם הבא]. [—]. אחזיהו בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת י"ז ליהושפט מלך יהודה (עין הערה לג'כ"ו) ומלך על ישראל שנתים (—ג'מ"ד). מ"א כ"ב מ—נג—נד. [ג'מ"ג, ג'מ"ד]. שיבת יהושפט לירושלים. תוכחת יהוא בן חנני החוזה:

והוא החזיר לו את הערים שלקח עמרי מאת אבי בן-הדד וכתר לו ברית. מעשה איש אחד מבני הנביאים [כנ"ל], אשר אמר לרעהו בדבר ה' "הכני נא", והאיש מאן וימצאהו אריה ויכהו. ונבואתו לאחאב: "יען שָׁחַת את איש חרמי (בן-הדד) מיד והיתה נפשך תחת נפשו ועמך תחת עמו". מ"א כ. [ס"ע יז: מלחמות בן-הדד ארכו שתי שנים ומחצה; ואם כן עד אמצע ג'ל"ט; והגר"א מוחק את המלה "ומחצה"].

[ג'ל"ט]. מעשה הכרם של נבות היזרעאלי שאחאב רצה לקנותו ונבות מאן למכרו. בעצת איזבל נאשם נבות בשני עדים בני בליעל כי ברך אלהים ומלך, והוא נסקל באבנים. אליהו התשבי לאחאב: הרצחת וגם ירשת? וכו' במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה וכו'. אחאב אל אליהו: המצאתני אויבי? אליהו: מצאתי וכו' והכרתי לאחאב משתין בקיר וכו'; הכלבים יאכלו את איזבל וכו'. ואחאב קרע את בגדיו ויצום וכו' [תענית כה: התענה מט' שעות ולמעלה, ועין רש"י שם. ובירר סו"י ב: ג' שעות נתענה; אם היה למוד לאכול בשלש אכל בשש; אם למוד לאכול בשש אכל בתשע. — י"ש מ"א רכב מפרש "הראית כי נכנע אחאב", כט: מלמד ששלח וקרא ליהושפט מלך יהודה והיה (יהושפט) נותן לו מלקות ארבעים ג' פעמים ביום, והיה מענה נפשו בצום, והיה משכים ומעריב לפני הקב"ה בתפלה ובתחנונים, ונתרצה לו, להודיעך כח התשובה]. דבר ה': יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו, בימי בנו אביא הרעה על ביתו. מ"א כ"א.

[ג'ל"ט—ג'מ"ב]. וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל. מ"א כ"ב א. [ירר' סוטה ג' ד: יש זכות תולה (דוחה את העונש) ג' שנים].

וכו' ויראם [סוטה מו: מה ראה? ראה שכלם נתעברה בהן אמן ביום הכפורים] ויקללם, ותצאנה שתיים דבשים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים. ואלישע שב לשמרון. מ"ב ב.

[ס"ע יו: ובשנה השנית לאחזיה נגנז אליהו ולא נראה עד שיבא מלך המשיח, ונראה ונגנז שנית, ואינו נראה עד שיבוא גוג ומגוג, ועכשו הוא כותב מעשה כל הדורות כלם.

ב"ר ע"א יב: אליהו משל מי (מאיוה שבט)? פעם אחת נחלקו רבותינו בדבר, אלו אומרים משל גר, ואלו אומרים משל בנימין; בא (אליהו) ועמד לפניו, אמר: רבותי, מה אתם נחלקים עלי? אני מבני בניה של רחל אני. ובי"ש מ"א רח בשם חדי"א הוספה: אמרו לו: ולא כהן אתה? ולא כן אמרת לאשה אלמנה מצרפת: „אך עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה והוצאת לי, ולך ולבניך תעשי

באחרונה" (מ"א י"ז יג: כונת המדרש היא כפי הנראה, כי החכמים סברו, שאליהו נחבן בזה לקחת תרומה, ואם כן כהן הוא). אמר להם: אותו התינוק משיח בן יוסף היה ורמו רמותי לעולם שאני יורד תחלה לבבל ואח"כ יבא משיח. רשומ"ר מ"ד: אליהו ירושלמי היה ומיושבי לשכת הגזית היה ומכרך של יהודה ובשני שבטים היה חלקו, יהודה ובנימין וכו', וד' שמות נקראו לו: „ויעשיה ואליה וזכרי בני ירחם", דהיי"א ח' כו. ואולם י"ש מ"א רס בשם פסיק רבתי: שני נביאים עמדו לישראל משבטו של דוי: משה ראשון ואליהו אחרון. ולפי י"ש משלי תתקמד בא אליהו אל ר' יהושע הגרסי ואמר לו: כהן אני ובאתי להגיד לך שר' עקיבא מת בבית האסורים.

ייר ע"א א' ב: יום שנסתלק בו אליהו העמד מלך ברומי. — ומלך אין באדום נצב מלך, מ"א כ"ב מה. — שנת נ"מ"ד היא

הלרשע לעזור ולשונאיה תאהב? אבל דברים טובים נמצאו עמך וכו'. העמדת שופטים בכל ערי יהודה הבצורות ולוים וכהנים למשפט ה' ולריב. בנין אניות בעציון גבר והתחברות יהושפט עם אחזיה ללכת באניות לתרשיש. שבירת האניות כפי נבואת אליעזר בן דוֹןָהוּ ממרשה. מ"א כ"ב מו—נז דהיי"ב י"ט; כ' לד—לו.

[ג'מ"ד]. פשיעת מואב בישראל אחרי מות אחאב. ואחזיה חלה ושלח מלאכים לדרוש בבצ' זבוב אלהי עקרון. בדרך בא לקראתם אליה התשבי והוא נבא להם על אחזיה כי מות ימות. אחזיה שלח שר חמשים וחמשי' להביא את אליהו אליו. בדבר אליהו ירדה אש מן השמים ואכלה אותם, וכן קרה גם לשר חמשים אחר וחמשי'ו. ורק שר החמשים השלישי התחנן אל אליהו, והוא גאות לבוא עמו אל אחזיה ולאמר לו בשם ה', כי מות ימות. מ"ב א' א—טו.

[—]. עליית אליהו בסערה השמים: אליהו ואלישע הלכו מן הגלגל לבית אל, משם ליריחו ומשם הירדנה. ויקח אליהו את אדרתו ויגלוס ויכה את המים ויחצו הנה ונה ויעברו שניהם בחרבה. אליהו אל אלישע: שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך. אלישע: ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. אליהו: הקשית לשאול; אם תראה אותי קֶקח מאתך יהי לך כן. ואם אין לא יהיה וכו'. והנה רכבי־אש וסוסי־אש ויפרידו בין שניהם, ויעל אליהו בסערה השמים, ואלישע רואה וכו'. אלישע מכה את המים באדרת אליה ויחצו הנה והנה ויעברו אלישע. בני הנביאים אשר ביריחו שולחים חמשים איש לבקש את אליהו, ויבקשו שלשה ימים ולא מצאוהו. אלישע מרפא את המים הרעים אשר ביריחו. אלישע עולה בית אל, ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו: עֶלֶה קֶרַח, עֶלֶה קֶרַח

לאותו הנחל] והנה מים באים מארץ אדום וכו'. וכל מואב שמעו וכו' וישיכמו בבקר והשמש זרחה על המים וכו'. וירא מואב כי חזק ממנו המלחמה וכו' ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויצלהו עצה על החומה. ויהי קצף גדיל על ישראל. ויסעו מעליו וישבו לצרף. מ"ב ג' ב—כו.

ה ע ר ה : בפרקים מ"ב ב'—ט' מקפריס העשו אלישע והנסיים שנעשו לו (רש"י : ששה צשר, לעומת שמונה שנעשו לאליהו, בהתאם לכתוב מ"ב ב' ט : "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי"). ומנו של כל אחד מהמעשים והנסיים האלה לא פורש (ורש"י אומר: נסים שנעשו על ידי אלישע מסדר והולך, — כלומר: לאו דוקא לפי סדר זמנים). ואנחנו סדרנו אותם פה או לפי סדר הכתובים או לפי הרשימות שבס"ע, ושעם הסדר סבואר בכל ערך. על אורך זמן פעולתו של אלישע עין גק"י.

[— גמ' ח.] ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה [פ"א לג : אחותה של אבישג השונמית, אשתו (ובי"ש מ"ב רכח : אמו) של עדו הנביא] ותחזק בו לאכול לחם, ויהי מדי עברו יסור שמה וכו' עלית קיר קטנה וכו' מטה ושלחן וכסא ומנורה וכו'. ויהי היום ויבוא שמה [והר תחלת בוא ובשלה : יום טוב של ראש השנה היה] וכו' ויאמר גיחזי : אבל בן אין לה ואישה זקן. אלישע : למועד הזה כעת חיה את חבכת בן וכו'. ותהר האשה ותלד בן [והר בשלה : הוא חבקוק הנביא] למועד הזה כעת חיה וכו'. ויגדל הילד ויהי היום וכו' וימת וכו'. האשה אל אישה : וארוצה עד איש האלהים ואשובה. ויאמר : מדוע את הלכת אליו היום, לא חדש ולא שבתי? [ר"ה טז : מכאן שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל]. ותאמר שלום וכו'. ותבוא אל איש האלהים אל הר הכרמל וכו' ותחזק ברגליו וכו'. ויקם וילך אחריה וכו' תחת הילד. מ"ב ד' ח—ל.

ואלישע דבר אל האשה אשר החיה את

בערך 717 לפני מה"נ. לפי האגדה הרומית התלך מלך ברומא בשנת 754 לפני מה"נ. עין ב'ק"ח התחתנות שלמה].

[—] מות אחזיהו בן אחאב. מ"ב א' יז ית.

[—] מלך יהורם (יורם) בן אחאב לפי

מ"ב א' יז בשנת שנים ליהורם בן יהושפט.

ולפי מ"ב ג' א בשנת שמונה עשרה ליהושפט.

וי"ב שנה מלך (— ג'נ"ה).

ב אור : לפי סדורנו נמצא. שיהורם בן

אחאב מלך בשנת י"ט ליהושפט, וכן גם

אומר רש"י מ"ב א' יז. ואי-הדיוק של "בשנת

שמונה עשרה" אין ליטבו אלא באמור בהערה

לנכ"ו, ועייש. ועל הכתוב "בשנת שנים

ליהורם בן יהושפט" אומר ס"ע יז : אפשר

לומר כן? והלא הוא מלך בשנת י"ט ליהושפט!

אלא לענין שנאמר (מ"א כ"ב לב' דה"י"ח לא) :

"ויועק יהושפט" (עין גמ' ט"ז), ראוי היה

יהושפט ליהרנ באותה שנה (והוא עמד אז

בשנת י"ח למלכות), אלא בשכר זעקה

שזעק תלה לו הכתוב ז' שנים (כלומר :

שימלך עוד ז' שנים, בס"ה כ"ה שנה, עד

ג'נ), ועלתה מלכות לבנו", כלומר : שמרגע

זה נחשבה המלכות לבנו יהורם, ואם כן שנת

י"ט ליהושפט היא ב' ליהורם בנו. ועין גמ' ט"ה.

[גמ' ד'—ג'מ"ז]. יורם בן אחאב שלח

אל מלך יהודה מלך מואב (מ"שע) פשע

בי, התלך אתי אל מואב למלחמה? וכו'.

וילך מלך ישראל ומלך יהודה ומלך

אדום ויסבו דרך שבעת ימים ולא היה

מים למחנה וכו'. ושלשתם ירדו אל

אלישע לדרוש את ה'. תשובת אלישע

למלך ישראל : מה לי ולך? לך אל

נביאי אביך וכו'. כי לולא פני יהושפט

מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך

ואם אראך, ועתה וכו' לא תראו רוח

ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים

וכו' ונתן את מואב בידכם וכו'. ויהי בבקר

כעלות המנחה [רש"י : לפי תנ"י כי תשא כט : המים

התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ

אדום וכעלות המנחה באין שוטפין ובאין

מאורע זה בשנה זו עין להלן: המלכת יהורם בן יהושפט.

[—]. חזון עבדיה (פרק אחד) לאחם. [ס"ע כ: אימתי היתה מלחמה זו (המלחמה בעובדיה)? בימי (כתוב: אמציה, אבל זו היא כפי הנראה טעות סופר, והגירסה הנכונה ב"ש תחלת עובדיה: בימי) יהושפט, לפי הכתוב מ"א כ"ב מח: „ומלך אין באדום נצב מלך", וכפרוש רש"י, שבימי יהושפט עוד היו כפופים לו, אבל אח"כ בימי יהורם (עין ג'ק"נ) פשעו והמליכו עליהם מלך (מ"ב ח' כ). — וענין המלחמה שמוזכר ס"ע הכונה היא כפי הנראה למלחמה המתוארה בערך הקודם לפי דה"י כ. השואת פרק זה עם הכתובים שבנבואות עבדיה מסבירה יפה נבואה זו, ע"ש. — לפי ס"ט לט הוא אותו עבדיה משרי אחאב שהחביא מאה נביאים בשתי מערות (עין ג'ל"ו), ומשום זה זכה לנבואה, והוא היה גר אדומי. — י"ש ישע שפה: „חזון עובדיה" ו„חזון ישעיהו", ישע' א' א — ישעיה גדול שבנביאים ועובדיה קטן שבנביאים; עובדיה לא הזכיר לא אביו ולא מקומו אלא סתם „חזון עובדיה", שהיה גר שהיה ירוד שבנביאים, שניהם שוין כאחד].

[—]. „ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה. בן שלשים ושתים היה במלכו ושמונה שנים מלך בירושלים". מ"ב ח' טו י"ג דה"י כ"א הכ. [ס"ע יז: „ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה", בחזרתן מן המלחמה, מאחר שהרגו עמון ומואב והר שער, באו והמליכו את יהורם בן יהושפט על יהודה].

הערה: עין גמ"ד בערך המלכת יורם בן אחאב. הכתוב „ובשנת חמש ליורם וכו' ויהושפט" וכו' אינו נתן להתפרש כפשיטו אלא לפי פירשו הנ"ל י"ל ס"ע, אבל מרובים

בנה לאמר: קומי ולכי את וביתך וגורי באשר תגורי, כי קרא ה' לרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים. ותקם האשה וכו' ותגר בארץ פלשתים שבע שנים. מ"ב ח' א ב. [ס"ע יח: בימי יהורם בן אחאב ה' רעב גדול בשמרון ו' שנים, ובהן היה בן-הדוד נלחם בישראל. בשנה ואחרונה (קלר אלישע גיחזי; אבל הגר"א מוחק ג' מלים אלה) וילך אלישע לדמשק. פשה את חזאל למלך על ארם וכו'. לפיכך נמצא שו' שנות הרעב היו ג'מ"ח — ג'נ"ה, ושנה זו של רעב היתה שנה י"ב ליורם בן אחאב. — הענין ה: באותן שבע שנים מה אכלו? שנה ראשונה אכלו מה שבבתים. שניה — מה שבשדות, שלישית — בשר בהמה טהורה, רביעית — בשר בהמה טמאה, חמישית — בשר שקצים ורמשים, ששית — בשר בניהם ובנותיהם, שביעית — בשר זרועותיהם וכו'].

[גמ'ח]. כ"ג ליהושפט. ה' ליהורם בן אחאב. בני מואב ובני עמון באו על יהושפט למלחמה וכו'. יהושפט קרא צום על כל יהודה, ויקבצו מכל ערי יהודה. תפלת יהושפט בבית ה'. ויִקְרָאֵם בְּן זַכְרְיָהוּ וכו' היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל: אל תיראו ואל תחתו מפני ההמון הרב הזה וכו'. מחר רדו עליהם וכו'. יישיכמו בבקר ויצאו למדבר תקוע וכו'. יהושפט תעמיד מעשרים לה' וכו' בצאת לפני החלוק וכו'. ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מאַרְבִּים על בני עמון מואב והר שער הבאים ליהודה וינגפו. ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שער להחרים ולהשמיד, וככלותם כיושבי שער עזרו איש ברעהו למשחית וכו' והנם פגרים גופלים ארצה ואין פליטה. ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וכו' ויהיו ימים שלשה בוזזים את השלל כי רב הוא. וביום הרביעי נקהלו לעמק ברכה וכו'. דה"י כ' א — לב. — טעם קביעת

הוא מת בשנת י"ב ליורם בן אחאב. על כרחך אתה אומר, ששנת י"ב ליורם בן אחאב נמנית שנה גם ליורם בן יהושפט וגם לאחזיה בנו (וכן גם אומר רש"י מ"ב ט' כט ודה"ב כ"ב ב, ולפי רש"י המלך אחזיהו בחיי אביו, מפני שזה היה ננוע בחליים רעים), שהרי מיהורם ואילך הכל מודים שגם שנות מלכי יהודה הן מקושטות, הינו שהכתוב מונה למלך אחד שנה אי מספר שנים שהן נכנסות גם בכלל שנותיו של המלך שקדם לו אי שמלך אחריו. ואולם כנגד זה אנו מוצאים שרש"י דה"ב כ"ד ז מונה ליהורם ח' שנים שלמות שאין נכנסות בכלל שנותיו של יהושפט אביו, וגם לאחזיהו שנה שלמה שאינה נכנסת בכלל שנות יהורם אביו. אמנם אפשר לתרץ שרש"י מונה בכונה שנים יתירות ליורם ולאחזיהו כדי שלא למנות את שנות מלכותה של עתליה המרשעת; אבל גם חוץ מזה אין החשבון עולה שם יפה. כמו שהוכחנו בערך ג'פ"ה. אכן יש הרבה סמנים שהפרוש לדה"י, שאם אמנם יש בו מיסודו של רש"י, מכיל גם הרבה הוספות שאין שלו.

[ג'מ"ט—ג'נ"ה]. ז' שנות הרעב בימי

יורם בשמרון. עין סוף ג'מ"ד—ג'מ"ח.

[רש"י מ"ב ח' א: הוא הרעב אשר היה בימי

יואל בן פתואל; אבל עין ג'רכ"ט—ג'רפ"ג].

[ג'מ"ט]. ואשה אחת מגשי בני הנביאים

[רש"י לפי פסיק' ב: אשת עובדיה היתה; ועין:

ג'ל"ו, ג'מ"ח חזון עובדיה; י"ש מ"ב רכח]

צעקה אל אלישע לאמר: עבדך אישי

מת, ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את

ה', והנושה [רש"י לפי חנ' משפטים ט: הוא

יהורם בן אחאב שהיה מלווה ברבית

מה שזן את הנביאים בימי אביו; עין

ג'ל"ו] בא לקחת את שני ילדיו לעבדים

וכו'. לפי דבר אלישע נתברך אסוך

השמן שהיה בביתה עד שמלאה ממנו

כמה כלים ריקים, והוא אמר לה: לכי

מכרי את השמן ושלמי את נשיך ואת

הפרושים וגם הגירסות למאמר זה שבס"ע, ואנחנו אחזנו בשיטת רש"י המסדר את הזמנים כך: מלכות יהורם בן יהושפט נחשבת מעת מות אחאב (מרנע, ויועק יהושפט' כדלעיל ג'מ"ד), אלא (כלשון חגריא בשם רש"י: שד' שנים שמלך אחרי מיתת אחאב לא כתב בקרא, מפני שהיה רשע; ורק בשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל, שהוא גם שנה חמשית מיום שנזורה הגזרה על יהושפט, "בחזרתן מן המלחמה, מאחר שהרנו עמון ומואב וחר שער, באו והמליכו את יהורם. המלים, עמון ומואב וחר שער" מוכיחות שכונת ס"ע היא לאותה המלחמה המספרה בדה"ב כ', ולכן קבענו את זמנה בשנת חמש ליורם בן אחאב. נמצא שיהורם בן יהושפט מלך ד' שנים (ויש גירסה ברש"י מ"ב ח' טו: שתי שנים, והיא כפי הנראה מוטעת, ולפי חשבונו: ג' שנים, מטעם המבואר להלן) בחיי אביו וד' שנים (ולפי חשבונו הן שנים) לאחר מיתו (ועין רש"י מ"ב א' יו, ח' טו, ט' כט; דה"ב כ"ב ב: והנר"א דוחה את דברי רש"י, שהוא מוצא בהם דוחק, וסובר, שיהורם בן יהושפט קמלך מיד בחזרתם מן המלחמה הראשונה (שבשנת ג'מ"ט), ומשום זה הוא מוחק בס"ע את המלים: מאחר שהרנו עמון ומואב וחר שער, וכל ח' שנות מלכותו של יהורם בן יהושפט היו בחיי אביו (ג'מ"ט—ג'נ"). אבל דברי הנר"א אלה הם קשיהבנה מאד, ויש בהם סתירות ופרכות, ואולי נשתבשו עד שאין לעמד על קנתו האמתית (ודוע שהנריא לא כתב בעצמו את פרושו, אלא תלמידיו כתבו מפיו).—ואנו נסתעענו בסדור זמנים זה גם בחישובים אלה: אחזיה בן יהורם מלך יהודה ויהורם בן אחאב נפלו לפי ס"ע (וכן גם לפי משמעת הכתובים) שניהם ביום אחד (עין ג'נ"ה). נמצא שהשנה האחת שמלך אחזיהו היא שנת י"ב ליורם בן אחאב; ובין שיהורם בן יהושפט מלך ח' שנים למן ה' ליורם בן אחאב, הרי שגם

וכו' הנה ה' נוגף מגפה גדולה בעמך
וכו' ואתה בחליים רבים במחלה מעיך
עד יצאו מעיך מן החלי ימים על ימים,
[בפרק הזמן עד ג'נ"ה]. עלית
הפלשתים והערבים ביהודה ושבי רכושו
ובניו ונשיו של יהורם, ולא נשאר לו
כי אם יהואחו (אחזיהו) קטן בניו. ואחרי
כל זאת נגפו ה' במעיו לחלי לאין מרפא.
מ"א כ"ב נא; מ"ב ח' טז—כג; דה"ב כ"א א—יה.

[—] מעשי אלישע שזמנם לא פורש,
והם בפרק הזמן ג'מ"ח—ג'נ"ה]. מעשה
נעמן שר צבא מלך ארם שהיה מצרע,
ולפי ספור נערה שבויה מארץ ישראל,
כי הנביא אשר בשמרון יוכל לרפאו,
שלח מלך ארם ספר אל מלך ישראל
לאסוף את נעמן מצרעתו. עצת אלישע:
הלך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב
בשרך לך וטהר. וכן היה. נעמן הביא
לאלישע מתנה גדולה, והוא מאן לקחת
מידו מאומה. גיחזי נער אלישע הלך
אחרי נעמן בסתר ולקח מידו פפריים
כסף ושתי חליפות בגדים, ועל זאת קללו
אלישע: וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך
לעולם. ויצא מלפניו מצורע כשלג.

מ"ב ח'. [במשנה ס"ג י"ב נמנה גיחזי עם ד'
ההדיוטות (בלעם, דואן, אחיתופל וגיחזי;
חוץ מג' המלכים: ירבעם, אחאב ומנשה)
שאינן להם חלק לעולם הבא. — ס"ג צו:
נעמן גר תושב היה].

[—] בני הנביאים בנו להם בית
עץ שפת הירדן והברזל של אחד מהם נפל
המימה. ואלישע קצב עץ וישלך שמה
ויצף הברזל;

[—] אלישע מגלה למלך ישראל
את מקומות המארב של חיל ארם. מלך
ארם מתרגז מאד ושולח לדתן, ששם
ישב אלישע, סוסים ורכב וחיל כבד,
ויבאו לילה ויקיפו על העיר. פחד נערו
של אלישע: אהה, אדוני, איכה נעשה?
לפי תפלת אלישע פקח ה' את עיני

ובניך תחיי בנותר. מ"ב ד א—ו.

הערה: לפי האמור בערך זה ובערכים המראים
בו קשור המאורע בעובדיהו, שחי עוד בשנת
ג'ס"ח, ולכן קבענו זמן מאורע זה בתחלת ג'ס"ט.
ולפי סדר הכתובים יתכן שגם תחית בנה של
השונמית (מ"ב ד יח—לו, עין ג'מיד—ג'ס"ח)
מקומה פה.

[—] ואלישע שב הגלגלה והרעב
בארץ וכו'. מעשה הנזיד שבשלו בני
הנביאים ומצאו מות בסיר ונס הסרת
המות על ידי השלכת קמח אל הסיר.—
מעשה האיש מבעל שלישה שהביא לחם
בכורים [רש"י לפי ס"י יב: בפסח שהתבואה
מבכרת] עשרים לחם שעורים [שם: ולא
חטים, ואם כן בט"ז בניסן לא בכרו
חטים, מפני שעדין לא הגיע אביב;
אמור מעתה: ראויה היתה אותה שנה
שתתעבר, ומפני מה לא עברה אלישע?
ששנת בצורת היתה, והכל רצים לבית
הגרנות] וכרמל בצקלוננו, ובדבר אלישע
אכלו מזה מאה איש אכול והותר. מ"ב
ד' לח—מד.

[ג'נ']. מות יהושפט בן ס' שנה בשנת
כ"ה למלכותו. מ"א כ"ב מב נא דה"ב כ' לא,
כ"א א.

[—] יורם בן יהושפט מלך תחת
אביו [עין ג'מ"ח] ולו אחים וכו' ויתן
להם אביהם מתנות רבות וכו' ואת
הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור.
[ס"ע יז: וכיון שמת יהושפט] ויקם יהורם
וכו' ויתחזק ויהרג את כל אחיו בחרב
וגם משרי ישראל. בת אחאב היתה לו
לאשה וכו'. בימיו פשע אדום מתחת יד
יהודה וימליכו עליהם מלך וכו'. ויעבד
יורם וכו' והי הוא קם לילה ויכה את
אדום וכו'. פשיעת אדום ולבנה וכו';
[ג'נ"א]. יורם עשה במות בהרי יהודה
וכו'. ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא
[ס"ע יז: כבר היה לאלהיו ז' שנים
משגנו; עין ג'מ"ד] לאמר וכו': תחת
אשר לא הלכת בדרכי יהושפט אביך

שנה: ויהי לימים מימים ובעת צאת הקץ לימים שנים (עין ג'נ"א) יצאו מעיו עם חציו וימת בתחלואים רעים וכו' וילך בלא חמדה ויקברוהו בעיר דוד ולא בקברות המלכים. דהיי"ב כ"א יט כ; מ"ב ח' כד.

[—]. המלכת אחויהו בנו הקטן של יהורם מלך יהודה, כי כל הראשונים הרג הגדוד הבא בערבים למחנה (עין ג'נ"א: עלית הפלשתים והערבים), ושם אמו עתליהו בת עזמרי מלך ישראל. מלך שנה אחת והלך בדרך בית אחאב, כי חתן בית אחאב הוא. מ"ב ח' כד—כו, ט' כט; דהיי"ב כ"ב א—ד.

באור: בתאריכי אחויהו יש במקרא סתירות אלה: לפי מ"ב ח' כה כו מלך בשנת י"ב ליורם בן אחאב ובן י"ב היה במלכו; לפי מ"ב ט' כט מלך בשנת י"א ליורם; ולפי דהיי"ב כ"ב כ היה בן מ"ב שנה במלכו. הסתירה האחת מתישבת לפי רש"י, מ"ב ט' כט, בזה שהוא מלך שנה אחת בחיי אביו, שהיה ננוע מחלה קשה, וזו היתה י"א ליורם, אבל מלכותו לא נחשבה לו אלא לאחר מות אביו, שנה י"ב ליורם. ועל הסתירה השנייה אמור בס"ע: וכי אפשר לבן שיהא גדול מאביו בשתי שנים? (שהרי יורם אביו כאמור למעלה היה בן מ' במותו, ואם אחויהו היה בן מ"ב במלכו, הרי היה גדול מאביו כב' שנים). אלא כיון שהשיא אסא את בנו לבתו של עמרי (עין ג'ט"ו) נגזרה נזרה על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב, ונפלו שניהם (כלומר: אחויהו ויורם) בו ביום זה עם זה (עין להלן). פרוש: "בן מ"ב שנה" פרושו שעברו מ"ב שנה מיום שנזרה הנזרה ועד מות אחויהו, והנזרה נגזרה לפי רש"י בשנת ל"א לאסא (ג'ט"ו). ולפי חשבונו (מ"ב ט' כט) מל"א לאסא עד מות אחויהו מ"ב שנה; ולפי חשבונו רק מ"א, ואפשר שרש"י מאחר את מות אחויהו ויורם עד תיר ג'ניו.

הנער וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע, וחיל ארם הכה בסנורים, ואלישע הולך אותם שמרונה, אבל לפי עצת אלישע לא הכם מלך ישראל, כי אם פָּרָה להם פָּרָה גדולה, ויאכלו וישתו וישלחם; ולא יספו עוד גדולי ארם לבוא בארץ ישראל;

[—]. בן-יהוד מלך ארם עלה וצר על שמרון. רעב גדול בשמרון וכו'. מעשה שתי הנשים שבשלו את בניהם לאכלם. המלך נשבע להרוג את אלישע ושולח מלאך להסיר את ראשו וכו'. אלישע: שמעו דבר ה' וכו'; כעת מחר סאה סלת וסאתים שעירים בשקל בשער שמרון וכו'. מעשה ד' המצורעים [סנקה: גיחוי וג' בניו] שהלכו בנשף למחנה ארם וכו' והנה אין שם איש, כי אדני השמיע את מחנה ארם קול חיל גדול וכו'. ויקומו וינוסו בנשף וכו'. והמצורעים באו אל קצה המחנה וכו' ויאכלו וישתו וכו'. ויאמרו איש אל רעהו: לא כן אנחנו עֲשִׂים היום הזה יום בִּשְׁרָה הוא ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עֶזְרָא וכו' ויגידו בית המלך פנימה, ויקם המלך לילה וכו' ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל כדבר ה' וכו'. מ"ב ח' ז.

[ג'נ"ה. שנה ז' ואחרונה משנות הרעב; עין ג'מ"ח—ג'נ"ה]. ויהי מקצה שבע שנים ותשב האשה מארץ פלשתים (עין סוף ג'מ"ד—ג'מ"ח) ותצא לצעוק אל המלך אל ביתה ואל שדה וכו'. וגיחזי מספר למלך את תחית הילד בידי אלישע, ובראותו אותה אמר: זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע וכו'. מצות המלך להשיב את כל אשר לה ואת כל תבואות השדה מיום עזבה את הארץ ועד עתה. מ"ב ח' ג—ו.

[—]. מות יהורם בן יהושפט בן מ'

[—]. ויבא אלישע דמשק ובן-ההרד
מלך ארם חולה, והוא שלח את חזאל
(חזהאל) לקראת איש האלהים לדרוש
את ה' מאותו: האחיה מקלי זה? אלישע
לחזאל: חיה תחיה וכו'. ויבך איש
האלהים. חזאל: מדוע אלני בוכה? אלישע:
כי ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל
רעה וכו' הראני ה' אותך מלך על ארם
וכו'. והי ממחרת ויקח (חזאל) המכבר
ויטבל במים ויפרש על פניו (של בן-
ההרד) וימת, וימלך חזהאל תחתיו. מ"ב
ח' ז-טו;

[—]. ואלישע הנביא קרא לאחד מבני
הנביאים [ס"ע יח: יונה בן אמתי; ועין
מ"ב י"ד כה] ושלח אותו לרמות גלעד
למשח שם למלך על ישראל את יהוא
בן יהושפט בן נמשי; והנער הנביא
עשה כדבריו וצוה את יהוא; והכיתה
את בית אחאב (עין ג'ל"ו) אדניך וכו'
ואבד כל בית אחאב וכו' ואת איזבל
יאכלו הכלבים וכו'. וכאשר ספר יהוא
את הדבר לעבדי אדניו ויתקעו בשופר
ויאמרו: מלך יהוא. מ"ב ט' א-יג. [ס"ע יח:
בשנה האחרונה (מז' שנות הרעב) וילך
אלישע לדמשק ומשח את חזאל למלך
על ארם ושלח את יונה בן אמתי ומשח
את יהוא ברמות גלעד. — ס"ע כה: יום
שמשחו את יהוא ברמות גלעד משחו
את חזאל שטנו].

[—]. יונה בן אמתי נזכר במ"ב י"ד
כה: "הוא (ירבעם בן יואש) השיב את
גבול ישראל וכו' כדבר ה' וכו' אשר
דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא
אשר מגת החפר" [ולפי ס"ע יח-כ נבא
בימי יהורם בן אחאב ויהוא מלכי ישראל
ויואש מלך יהודה (ג'מ"ד-ג'ק"א); ועין
ג'נ"ה ערך ואלישע הנביא וערך בוא
יהוא. ואולם ביבמות צח. מדיקים מן הכתוב
יונה ג' א: "ויהי דבר ה' אל יונה שנית"
— שנית דברה עמו שכינה, שלישית לא

דברה עמו שכינה; ואותו הכתוב מ"ב י"ד
כה מתפרש כך: כדבר ה' אשר ביד
עבדו יונה על עסקי גינוה, כלומר: כשם
שלנינוה נהפך מרעה לטובה, כך בימי
ירבעם בן יואש נהפך לישראל מרעה
לטובה]. — בספר המיוחד ליונה (א-ד),
שזמנו לא פורש, מסופר שה' צוהו ללכת
לנינוה, כי עלתה רעתם לפניו, אבל יונה
קם לברוח תרשישה מלפני ה' וירד יפו
[תנ"י יק"ח: והאניה היתה רחוקה מיפו
מהלך ב' ימים לנסות את יונה, הביא
הקב"ה סער גדול בים והחזירה ליפו
ושמח יונה] ובא באניה [ס"ע: ביום ה'
בשבת; הינו ביום בריאת התנינים
הגדולים ורגת הים] לברוח. [ס"ע: פרושו
מהלך יום אחד ובא עליהם] סער גדול
והאניה חישבה להשכר. יונה הודה כי
בשלו באה הרעה הזאת והמלחים
הטילוהו הימה. שם בלע אותו דג גדול
[שם וזהר ויקהל קצ"ט: ממונה היה מו' ימי
בראשית; ועי"ש עוד] ויהי יונה במעי
הדג ג' ימים וג' לילות. תפלת יונה אל
ה' ממעי הדגה. והדג הקיא את יונה
אל היבשה. שנית צוהו ה' ללכת אל
גיננה, והוא הלך. וגיננה היתה עיר
גדולה לאלהים מהלך ג' ימים. ויחל יונה
לבוא בעיר מהלך יום אחד ויקרא ויאמר:
"עוד ארבעים יום וגיננה נהפכת". אנשי
גיננה שבו מדרכם הרעה. [פר"א מג: מ'
שנה האריך להם אפו כנגד מ' יום ששלח
את יונה לגיננה, ולאחר מ' שנה שבו
למעשיהם הראשונים ונבלעו כמתים
בשאל תחתיות]. וירע אל יונה רעה
גדולה ויחר לו וכו': הלא וכו' על כן
קדמתי לברוח, כי ידעתי כי אתה אל
חנון ורחום וכו' ועתה וכו' טוב מותי
מחיי וכו'. וימן ה' קיקיון להיות צל
על ראשו וכו'; וימן האלהים תולעת
בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון
וייבש וכו'. "ההיטב חרה לך על הקיקיון?

יהודה ראה וינס וירדף אחריה
יהוא ויאמר: גם אותו הכוהו וכו' וינס
מגדו וימת שם וכו'. מ"ב ח' כח כט; ט' יד—
כת; דה"ב כ"ב א—ט. [ס"ע סוף יו: ונפלו שניהם
(אחזיהו בן יורם ויורם בן אחאב) בו
ביום זה עם זה. ועין רש"י מ"ב ט' כז מה
שכותב לשם ישוב הכתוב דה"ב כ"ב ט.
שכן לא היתה ממסלת יהוא בשמרון
עד יום המחרת].

[—]. בוא יהוא יורעאלה והריגת
איזבל. יהוא שולח ספרים אל שרי
יורעאל בדבר שבעים בני אחאב אשר
בשמרון. זקני שמרון שחטו את כלם.
הריגת כל הנשאים לבית אחאב ביורעאל
עד בלתי השאיר לו שריד. יהוא הולך
לשמרון. הריגת שרי יהודה ובני אחי
אחזיהו. מ"ב איש. התחברות יחונדב בן
רכב עם יהוא. יהוא קבץ את העם
והכריז: „אחאב עבד את הבעל מעט,
יהוא יעבדנו הרבה“, וככה אסף בעקבה
את כל עובדי הבעל וצוה להרוג את
כלם, וישמד יהוא את הבעל מישראל.
לא נשארו רק עגלי הזהב אשר בבית
אל ואשר בदन מימי ירבעם בן נבט.
הבטחת ה' [ס"ע יט: ביד יונה. בן אמתי;
ועין מ"ב י"ד כה לעיל בערך יונה]: יען
אשר הטיבות לעשות הישר בעיני וכו'
בני רבעים ישובו לך על כסא ישראל
וכו'. מ"ב ט' ל—י. לא.

[—]. ועתליה אם אחזיהו ראתה כי
מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע
הממלכה. ויהושבע (יהושבעת) בת המלך
יורם (בן יהושפט) אחות אחזיהו אשת
יהוידיע הכהן גנבה את יואש (יהואש)
בן אחזיה (בן שנה אחת) מתוך בני
המלך המומתים אותו ואת מנקתו בחדר
המטות, ויסתירו אותו מפני עתליה ולא
הומת. מ"ב י"א א בן דה"ב כ"ב י. יא. [י"ש מ"ב רלג;
היה טמון בימות החמה בעלית בית
המקדש, ובימות הגשמים—בתאים].

וכו' אתה חסת על הקיקיון אשר לא
עמלת בו ולא גדלתו שבן לילה היה וכן
לילה אבד, ואני לא אחוס על גינה העיר
הגדולה וכו'? [ייר' סוכה ה' א וי"ש יונה מביא
דעות שונות: יונה מאשר היה בן צרפית
אלמנה היה (עין ג'ל"ד—ג'ל"ו); בן זבולון
היה; אמו מאשר ואביו מזבולון. יונה
מצולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית
השואבה ושרתה עליו רוח הקדש.—
והר ויקהל קצו דורש את הפסוק משלי ל' ד:
„מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו
וכו' מה שמו ומה שם-בנו כי תדע“ על
אליהו ויונה: „מי עלה שמים“ זה אליהו,
וירד“ זה יונה שהורידו הדג בתוך
התהום למעמקי הים, יונה מכחו של
אליהו בא, אליהו עלה, יונה ירד, זה
שאל את נפשו למות, וזה שאל את נפשו
למות, ולכן נקרא „בן אמתי“; וכן כל
שאר הכתוב מתפרש על אליהו, עד
מה שמו' כשעלה למעלה? אליהו, ומה
שם-בנו' כשירד למטה ונעשה שליח
לעשות נסים? אליהו שמו. ועין פ"א
לג ופרוש „זית רענן“ ב"ש מ"א רט. — ערובין צו:
אשתו של יונה היתה עולה לרגל].

[—]. מלחמת יורם בן אחאב עם
חזאל מלך ארם ברמות גלעד. ואחזיהו
בן יורם מלך יהודה הלך את יורם בן
אחאב למלחמה, ויכו ארמים את יורם.
וישב יורם המלך להתרפא ביורעאל
וכו', ואחזיהו בן יורם מלך יהודה ירד
לראות את יורם בן אחאב ביורעאל כי
חולה הוא;

[—]. ויתקשר יהוא בן יהושפט בן נמשי
אל יורם וכו'. וירכב יהוא וילך יורעאלה
וכו'. ויצא יהורם מלך ישראל ואחזיהו מלך
יהודה איש ברכבו לקראת יהוא וימצאוהו
בחלקת נבות היורעאלי. יהורם: השלום
יהוא? — יהוא: מה השלום? עד זנוני איזבל
אמך וכשפיה הרבים! ויהוא מלא ידו
בקשת ויך את יהורם וכו'. ואחזיה מלך

והמלכת יהואחז בנו על ישראל בשמרון בשנת כ"ג ליואש מלך יהודה. מלך י"ז שנה. שעבוד ישראל לחזאל מלך ארם ולבן-הדד בן חזאל כל הימים. והם לכרי ערים מיד יהואחז. מ"ב י' לה. י"ג א-ה. ו-ח. כב. כד. כה.

[ג'פ"ה-ג'ק']. המאורעות ביהודה השיכים לפרק זמן זה אין לקבוע בדיוק את שנת כל מארע. ואלו הם:
— מות יהוידע הכהן בן ק"ל שנה (עין להלן);

— ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחו למלך [ישירמ' של: אמרו לו ליואש: אלוה אתה. שאלו לא כן לא היית עושה וי שנים בבית קדש הקדשים]. אז שמע המלך אליהם לעבוד את האשרים ואת העצבים וכו'. וישלח (ה') בהם נביאים [ס"ע כ לפי גרסת הגר"א: אלישע ויונה] להשיבם אל ה' ויעידו בם ולא האזינו; תוכחת זכריה בן יהוידע הכהן על עזבו את ה' [ירמ' העניף ד' ה': שבת ויום כפור] רגימת זכריה באבנים בחצר בית ה' במצות המלך. שלא זכר את החסד אשר עשה אביו עמו; [קהלת' ג' כ': דמו של זכריה היה תוסס ועולה רנ"ב שנה מן יואש ועד צדקיה; כלומר: עד החרבן. ולפ"ז נהרג זכריה בשנת ג'פ"ו].

— "לתקופת השנה" עלה חזאל מלך ארם על ירושלים. יואש שלח אליו את אוצרות המקדש אשר אספו אבותיו יהושפט ויהורם ואחזיהו. וחיל ארם עלו מעל ירושלים לאחר שעשו שפטם ביואש ועזבו אותו במחלויים רבים. מ"ב י"ב יח-כ; דה"ב כ"ד טו-כה. [ס"ע יח: "משנולדה קלקלה בימי שלמה נולד יהוידע המתקן. ואחרי מות יהוידע שעשה יואש עצמו ע"ז שנה. וישתחו למלך אז שמע המלך אליהם"].

באור: ממאמר זה שבסעיף למרו המפרשים שיואש עבר עבודה זרה רק שנה

[ג'נ"ו-ג'פ"ג]. כיח שנות מלכות יהוא על ישראל בשמרון. בימים ההם החל ה' לקצות בישראל ויכס חזאל בכל גבול ישראל: מן הירדן וכו' כל ארץ הגלעד הגדי והראובני והמנשי וכו'. מ"ב י' לב-לד לה.

[ג'נ"ו-ג'ס"א]. ו שנות מלכות עתליה והתחבאות יואש בבית ה'. מ"ב י"א ג; דה"ב כ"ב יב.

[ג'ס"ב]. ו' ליהוא. מרד יהוידע הכהן: יהוידע שלח לקרא לשרי המאות והביא אותם בית ה', ויכרת להם ברית וישבע אותם וירא אותם את בן המלך. העמדת המשמרות של באי השבת ויוצאי השבת. ויוציא את בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות וימליכו אותו וימשחוהו ויכו כף ויאמרו: יחי המלך. הריגת עתליה. נתון מובחות הבעל והריגת מן כהנו. וישמח כל עם הארץ והעיר שקטה. בן שבע שנים יואש במלכו ומי שנה מלך בירושלים (-ג'קא). מ"ב י"א ד-י"ב ב; דה"ב כ"ג-כ"ד א.

[ג'פ"ד]. כ"ג ליואש. ויעש יואש הישר בעיני ה' כל ימי יהוידע הכהן. פעלת שניהם כאסף כספים מדי שנה בשנה לשם חזוק בדק הבית. מ"ב י"ב ג-יז; דה"ב כ"ד ב-ד. [ס"ע יח: בשנת כ"ג ליואש (ויש גירסה: כ"ב) חזק את בדק הבית. הרי קנ"ה שנה משבנאו שלמה ועד שבדקו יואש].

ה ע ר ה: כונת סיע היא: סן השנה. שבה התחילו לבנות הבית. היא ב"קכ"ה. ועד שנת הברק. ג'פ"ה. ואין סן ועד בכלל. עברו קנ"ה שנה. וחשוב כזה תמצא גם להלן. ג'ש"ג. והחשבון המפורט בפרוש המיוחס לרש"י דה"ב כ"ד ז' אינו נכון. ויש בו כמה פרטים הסתגננים להשכונות רש"י במקומות אחרים. כמו ח"שוב כ"ה שנים שלמות ליהושפט (עין ג'ס"ד המלכת יורם בן אחאב). כיח שנים שלמות לאמציה (עין ג'קמ"ז) ועוד כמה פרטים. ועין בסוף הערה לג'מ"ח: המלכת יורם בן יהושפט

[ג'פ"ד-ג'ק']. מות יהוא מלך ישראל

שיואש מייש מלך בליש או מ' ליואש מיה. רש"י מ"ב י"ג אומר: "מקרא זה מוכחש משני צדדין ולא מצאתי לו מתקן", ובין השאר הוא אומר: "ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו" וכו'—ומזה נראה שעל פי האמת סובר רש"י, כי אמציה מלך בשנה שלאחר מות אביו, ואם כן מלך יואש מייש בשנת מ' ליואש מיה. וכו' נראה גם ממקומות אחרים ברש"י—הגר"א בבאורו לס"ע יט אומר: "בשנת ל"ז ליואש מיה מלך יהואש בן יהואחז כו', והא דכתיב גבי יהואחז אביו י"ז שנה מלך הרי מ' נמצא שיהואש בנו לא מלך עד שנת מ' ליואש מיה"?—ע"כ צריך אתה לומר שמלך ג' שנים בחיי אביו יהואחז. ולהלן הוא אומר: בשנת שתים ליואש מיה מלך אמציה—קשה: הא יואש בשנת ל"ז ליואש מיה מלך, ויואש מיה מלך מ' שנה, נמצא שהיה צריך לאמר: בשנת שלש? אלא שאמציה מלך בחיי יואש אביו שנה אחת. אם נבין בבאורו ובחשבונו של הגר"א נמצא בהם כמה פליאות ופרכות, אבל אם נסיח את דעתנו מהן נראה לי, שפגנת הגר"א היא כך: יואש מייש מלך מליו ליואש מיה, ג' שנים בחיי אביו יהואחז, אבל הכתוב אינו מונה את שנות מלכותו אלא משנה שמת בה אביו, ל"ז ליואש מיה, נמצא שאמציה, שלפי דעת הגר"א מלך שנה אחת בחיי אביו מ' למלכותו, מלך בשנה ב' ליואש מייש.

והנה אחרי עיון רב בחרתי לקבוע שנה א' ליואש מלך ישראל בשנת מ' ליואש מלך יהודה, ושנה א' לאמציה בשנה שלאחר מות אביו, כדעת רש"י, משום שבדקתי ומצאתי. שחוק משני השנים שמלך עוהו בחיי אמציהו (עין ג'קמ"ז) וחוק מיהואחז (נ'שט"ו) ויהויכין (נ'שכ"ז), שלא מלכו כל אחד אלא ג' חדשים, כל שאר שנות מלכו יהודה מכאן ואילך הן בהכרח שוב שנים שלמות, שאם לא כן לא חרב הבית בשנת

אחת לפני מותו לאחר שמת יהודע, ואם כן מת יהודע שנה אחת לפני יואש, והקשו מסופו של המאמר על ראשון מכיון שיהודע מת בן ק"ל בשנת ל"ט ליואש (ג'ק), הרי שנולד שש שנים לאחר מות שלמה (ב'ק"ע). אם כן איך אומר שיהודע נולד בימי שלמה? ואולם תקונו הנפלא של הגר"א מישב את הענין ומרפא את המאמר בס"ע כל צרכו, והוא: במקום "שנה" צ"ל: "שנא" כלומר: שנאמר. וכך יש לקרוא את המאמר: משנולדה קלקלה בימי שלמה (והכוונה כפי הנראה למעשים המתוארים במ"א י"א, הינו שעבד אלהים אחרים, ובגלל זה הקים עליו אחיה את ירכעם בן נכט והבטיחו לקרוע את מלכות ישראל משלמה, וכל המאורעות האלה קרו בשנות חייו האחרונות של שלמה, בעת שנשיו הפו את לבבו לעת זקנתו) נולד יהודע המתקן, "ואחרי מות יהודע" ונ"י (דהיי"ב כ"ד יז) עשה יואש עצמו ע"י שנאמר (שם): "וישתחו (שרי יהודה) למלך אז שמע המלך אלהים" (לעבוד ע"י), ולפי זה נולד יהודע לא מאוחר מבשנת ב'קס"ד (שנת מות שלמה) ומת לא מאוחר מבשנת ג'צ"ד.

[ג'ק"א. מ' ליואש בן אחזיה מלך יהודה]. לאחר מות יהואחז בן יהוא מלך ישראל מלך יהואש (יואש) בנו על ישראל בשמרון ט"ז שנה (ג'קט"ז).

מ"ב י"ג ט—יא.

הערה. במקרא שם י כתיב: "בשנת שלשים ושבע ליואש מלך יהודה מלך יהואש בן יהואחז" וכו', אבל ראשיתו יהואחז, כאמור לעיל, מלך בשנת כ"ג ליואש מלך יהודה ומלך י"ז שנה, הרי עד ל"ט ליואש מיה, ואם כן מלך יהואש מייש או בל"ט או במ' ליואש מיה. ושנית: להלן, מ"ב י"ד א' כתיב: "בשנת שתים ליואש בן יואחז מלך ישראל מלך אמציהו בן יואש מלך יהודה, ואמציה מלך או בשנת מ' או בשנת מ"א למלכות אביו, ושוב אנו מוצאים

י"א לצדקיהו, כאשר נכתב מסדר השנים מכאן ועד הרבן הבית; וגם בסדור זה אפשר לתרץ, כמו שיוצא לפי הגר"א, שיואש בן יהואחז מלך על פי האמת ג' שנים בחיי אביו, היינו מל"ז ליואש מ"ה, אלא שהכתוב מונה לו רק את השנים שמלך למן השנה שלאחר מות אביו, היינו משנת מ' ליואש מ"ה, ואמצינהו, שמלך אף הוא בשנה שלאחר מות אביו, היינו מ"א למלכותו, מלך אפוא בשנת שתיים ליואש מ"ש. — והגר"א, שלפי דעתו מלך אמצינה שנה אחת בחיי אביו, לא הגיע לכך אלא משום שקבע שנה שלמה ליהויכין (עין ג'שכ"ז) שלא מלך אלא ג' חדשים, ומשום זה הוא מוכרח לשנות מלשון סיע במספר ערכים להלן (עין ג'ר"ג, משיג וג'שכ"ז). ובכל אחד במקומו נראה על הדק שבדבריו, ובשנת גלות יהויכין נובח את טעותי. עכ"פ אין ההבדל בין חשבונו לחשבונו אלא בשנה אחת, שהיא מקדים את מלכותם של כל המלכים למן אמצינה ואילך, ואף ההבדל הזה מתבטל בשנה א' לצדקיהו (ג'שכ"ח). — [ג'ק"ב] מ' ליואש מלך יהודה. קשר עבדיו והרגם אותו בשכבו חולה על מטתו.

מ"ב י"ב כא כנז דה"ב כד כה—כו.

[ג'ק"ב]. ב' ליואש מלך ישראל. מלך אמצינה בן יואש מלך יהודה, בן כ"ה במלכו וכ"ט שנה מלך בירושלים (ג'ק"ל). הריגת רוצחי אביו. מ"ב י"ב כנז י"ד א—ו: דה"ב כ"ד כז, כ"ה א—ד. ועין הערה לג'ק"א וג'ק"ז.

[ג'ק"י]. ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו [ס"ע יט: היא השנה העשירית ליואש מלך ישראל. מכאן אתה מחשב כמה שנים פרנס אלישע את ישראל: מ"ט שנה ליהושפט ועד עכשו היו יותר מששים שנה. — הינו ס"ו שנה: ג'מ"ד—ג'ק"ט, והגר"א לפי שיטתו מונה ס"ה שנה. ובמ"ד י"ד כט: ס' שנה]. יואש מלך ישראל יורד אל אלישע החולה

ובוכה: "אבי, אבי, רכב ישראל ופרשיו". נבואת אלישע: שלש פעמים תכה את ארס. מות אלישע וקבורתו בעת, וגודודי מואב יבאו בארץ בא שנה" [רש"י: היו רגילים לבוא ולשלול בארץ בתשובת השנה בעוד הארץ מלאה דשאים וכו']. נס תחית האיש המת שהשלך בקבר אלישע ונגע בעצמותיו. מ"ב י"ג יד—כא. [רש"י ס"ג מ: אותו הנקבר נביא השקר היה, הוא הנביא אשר השיב את עידו לאכול ולשתות בבית אל וכו'] (עין ב'קס"ה—ב'קפ"ו ערך ט"ו בחדש) וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע וכו'. ולפי מדר' תה' היה הנקבר בנה של השונמית שהחיה אלישע (עין ג'מ"ד—ג'מ"ז). ולפי י"ש תתכד זה היה צדקיה בן כנענה (עין ג'מ"ב). ולפי פ"א לג היה הנקבר: שלום בן תקוה (ולמפרע היה שמו בן סחרא) בעלה של חולדה הנביאה (מ"ב כ"ב יד: שלום בן תקוה בן תרחס; דה"ב ל"ד כב: שלום בן תוקה בן חסרה), וכשמת יצאו כל ישראל לגמול עמו חסד וראו את הגדוד שבא עליהם והשליכו את האיש בקבר אלישע, הלך האיש ונגע בעצמות אלישע וחיה, אחר כך הוליד את חנמאל בן שלום דודו או בן דודו של ירמיהו הנביא (ירמ' ל"ב ז—יבז ועין רש"י שם). לפי פ"א היה הנקבר צדיק גדול והוא קם באמת לתחיה; ואלו לפי שאר כל הדעות היה רשע והוא לא קם לתחיה אלא כדי שלא יקבר בקרבת אלישע, אבל מיד מת שוב ונקבר במקום אחר, וזה למדו מתוך דיוק בכתוב (מ"ב י"ג כא); ויחי ויקם על רגליו—על רגליו קם, לביתו לא הלך]. [ג'ק"י—ג'ק"ד]. יואש מלך ישראל מכה שלש פעמים את ארם ומשיב את הערים מיד בן-הדד בן חזאל אשר לקח מיד יהואחז אביו במלחמה. מ"ב י"ג ה (ועין רש"י שם) כג כה. [ס"ע כ: משנפל

השני משנת י"ג לאמציהו, ומה שאומר בכתוב: בשנת ט"ו, יש לבאר כך, שאם כי הכתוב מונה לו את מ"א שנות מלכותו מייג לאמציהו, בכל זאת אין מלכותו נחשבת באמת אלא משנת מות אביו, היא ט"ו לאמציהו (ועין ג'קט"ו).

[ג'ק"י, ג'קט"ו]. אמציה מלך יהודה קורא את יואש מלך ישראל למלחמה עמו. תשובת יואש המדמה את אמציהו לחוה ואת עצמו לארו אשר בלבנון. מלחמתם בבית-שמש אשר ליהודה. תבוסת אמציה ונפלו בידי יואש שבא לירושלים ולקח את כל האוצרות שבבית המקדש ובבית המלך ושב שומרונה. בירושלים קשרו קשר על אמציהו והוא נס ללכיש [ק"י]: שם היה כל ט"ו שנה; עין ג'קל]. מ"ב י"ג יב, י"ד ח—טו, דהיי"כ כ"ה יז—כו.

[ג'קט"ו]. ט"ו לאמציהו מלך יהודה. ט"ו ליואש מלך ישראל. ג' לירבעם בנו. מות יואש [ס"ע י"ט]: בו בפרק; הינו לאחר המעשים שבערך הקודם]. אחרי מותו חי אמציה ט"ו שנה (ג'קט"ט—ג'ק"ל); [—]. המלכת עזריה (עז'הו) בן אמציהו, בן ט"ז שנה, ומלך ביהודה נ"ב שנה (ג'קס"ו). מ"ב י"ג יג, י"ד טז—כא, ט"ו א ב;

דהיי"כ כ"ה כ"ו א ג.

באור: כמ"ב ט"ו א אמור: בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה בן אמציה מלך יהודה. כתוב זה אינו נקן להתפרש כפשוטו בשום פנים, שכן בין אם מלך עזריה לאחר מות אביו (ג'ק"ל) ובין בסוף ימיו, הנה לפי כל החשובים האפשריים אין תחלת מלכותו נופלת אלא באחת משנות י"ד—י"ח לירבעם. ושנות, כמ"ב ט"ו ח כתוב, שזכריהו בן ירבעם מלך בשנת ל"ח לעזריהו מלך יהודה. וירבעם מלך מ"א שנה, ואם עזריה מלך בשנת כ"ז לירבעם, הלא מת ירבעם ומלך זכריה בנו בשנת ט"ו לעזריה. משום

ארמיים כדבר אלישע לא עמדו אלא שנתעוררו בימי אחז ונפלו. עין ג'קס"ח—ג'קפ"ג וג'קפ"ד. — מפסוקים כג וכד מסיק שמואל (שבת נה) כי זכות אבות תמה מימי חזאל. ועין ג'קל"א—ג'רכ"ח; ג'ל"ו].

ה ע"ה. בס"ע כתוב: אדומיים, אבל ב"ש עובדיה הגירסה: ארמיים, וכן גם מניה הג' יעבץ. ואין הדברים ניתנים להתפרש על האדומיים שכן אין לנו מוצאים נבואת אלישע על אדומיים.

[ג'ק"ג. י"ב לאמציה]. אמציה מניס צבא: 300.000 בחזר מיהודה ובנימין ושוכר במאה ככר 100.000 גבור חיל מישראל. איש האלהים [ס"ע כ]: אמוץ אחיו] הזהירו משתף את צבא ישראל במלחמותיו והוא הכדילים לגדוד מיוחד; הם נעלבו ושבו למקומם בחרי אף. ואחרי כן פשטו ובזזו בערי יהודה. אמציה מכה את בני שעיר (אדום) [ס"ע יט: בשנת י"ב לאמציה], כובש את הסלע וכו'. אחר כן הביא את אלהי בני שעיר והעמידם לו לאלהים. תוכחת נביא [אמוץ] ונבואתו: יעץ אלהים להשחיתך. מ"ב י"ד ז: דהיי"כ כ"ה ח—טו. [ס"ע כ]: משנפלו אדומיים בימי אמציה (ויש גירסה: יהושפט; עין ג'מ"ח). לא העמידו מלך במקומן ולא זקפו ראש עד היום].

[ג'ק"ד. י"ג לאמציהו. י"ד ליואש מלך ישראל]. מלך ירבעם בן יואש מלך ישראל בשמרון מ"א שנה (—עד ג'קנ"ד). מ"ב י"ד כג.

באור. במקרא שם כתוב שירבעם מלך בשנת חמש עשרה שנה לאמציהו, ובס"ע יט אמור: ירבעם מלך בחי' אביו שנה אחת. ואם כן מלך ג'קט"ו, אבל רש"י (מ"ב ט"ו ח) והגרי"א מניחים שניהם בס"ע: "ג' שנים" במקום, שנה אחת, שאם לא כן אי אפשר לישוב מה שכתוב שם במ"ב: "בשנת שלשים ושמה שנה לעזריהו מלך זכריהו בן ירבעם" (עין ג'קנ"ד). משום זה הכרח הוא לקבוע תחלת מלכות ירבעם

שאמור, כי זכריה בן ירבעם מלך בשנת ל"ח לעזריהו (שהוא גם ל"ח לירבעם) הרי זה משום שמלך באמת ג' שנים בחיי אביו, והבתיב אינו מונה לו אלא ששת החרשים שמלך, לאחר מות אביו בשנת מ"א למלכותו. אבל הגר"א מקשה בצדק: אם כן נמצא כי שלום בן יבש שמלך אחרי זכריהו חודש אחד ומנחם בן גדי שמלך אחרי שלום מלכו שניהם בשנת מ"א לעזריהו, ולפי המקרא מיב ט"ו יג יז מלכו שניהם בשנת ל"ט לעזריהו. משום זה עלינו לקבל דעת רש"י והגרי"א, אם כי יש בה דוחק. והדורו ריה א' א בענין ההלכה: "מת (מלך) באדר ועמר מלך באדר נמנית שנה לזה ושנה לזה" - א"ר יונה; והוא שנכנס לניסן, די לא כן כהרא (מיב ט"ו יג): "שלום בן יבש מלך בשנת שלשים וחשע שנה לעזריהו מלך יהודה ומלך ירח ימים בשומרון; אין לך לעמוד על שני מלכי ישראל אלא משני מלכי יהודה ולא על שני מלכי יהודה אלא משני מלכי ישראל" (ואמנם לפי הכלל האחרון הזה מסדר ס"ע את זמני המלכים). מפרשי הירי מפרשים בדרכים שונות את הדברים הנ"ל ומביאים אותם בקשר עם סדר הזמנים של המלכים עזריהו, זכריהו בן ירבעם, שלום בן יבש, מנחם בן גדי ופקחיה בן מנחם, כדי לישב כמה סתירות שבכתובים, אבל כל פרושים אלו מספקים לראא את כל הסתירות.

[ג'קט"ז - ג'קנ"ד]. ל"ט שנות מלכות ירבעם בן יואש למן מות אביו עד מותו. הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה, כאשר הבטח ליונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר [ועין ג'צ"ה בערך יונה]. השיב את דמשק ואת חמת ליהודה בישראל. מ"ב י"ד כד - כה. [בירי חלה ב' א מובאות שתי דעות: כל מה שכבש יהושע כבש זה; יותר ממה שכבש יהושע כבש זה. וגם: ימים קלים עשו ישראל באותה הארץ].

זה מפרש ס"ע יט (לפי רש"י והגר"א), ששניהם, עזריהו וירבעם מלכו כאחת, אלא שירבעם מלך בימי אביו ג' שנים (עין ג'ק"ד), ועזריהו המלך בשנת ג' לירבעם ומלך ט"ו שנה בחיי אביו אמציהו; ומה שאמור: "בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך עזריהו" [אפשר לומר כן, והלא שניהם מלכו כאחת? אלא שמלך מלכות מנועת], שהרי עזריהו נצטרע, לפי המסופר דה"ב כ"ז יט - כא. והכתוב משמיענו שהוא נצטרע בשנת כ"ז למלכותו, והיה מצורע לאח"כ כ"ה שנה עד מותו. ופרוש הכתוב, "בשנת כ"ז לירבעם" הוא, כי כאשר מלכו עזריהו וירבעם כאחת כ"ז שנה הגיע עזריהו לחזק מלכותו, שכן, חזק זה היה הסבה למעלו אשר גרם לצרעתו, וכן מתחיל בדה"ב כ"ז טז תאיר המאורע הזה: וכחוקתי נכה לבו עד להשחית וימעל וכו'. - ואמנם, בתאור המאורעות של שנות מלכות אמציהו ועזריהו אפשר למצוא כמה כתובים המשמשים סמך חזק לדעה, כי עזריהו מלך ט"ו שנה בחיי אמציהו אביו [ועין רש"י מ"ב י"ד יח כב, ט"ו א ח; ישע' ז' ח]; אבל רש"י מ"ב י"ד כב מביא עוד ראיה זו: "בשאתה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים, אם איך מחסר ט"ו שנים הללו שנמנו לאמציהו ולעזריהו, תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש". ולפי המסורת לא עמד הבית אלא ת"י שנה.

ויש עוד סדור אחר לשנות ירבעם שהיה מתקבל על הדעת לולא ששוכרו בצדו, הלא היא דעת התוספות מו"ק ז והיא: ירבעם מלך רק שנה אחת בחיי אביו (יבנה מקיימת הגרסא בס"ע בלי הנהגת רש"י והגר"א), הינו באותה שנה שבה מלך עזריהו, בשנת ט"ו לאמציהו ושניהם, עזריהו וירבעם, מלכו כאחת, הינו ששנה א' לעזריהו היא שנה א' לירבעם וכן הלאה עד שנת מ"א לשניהם, ועי' מתישבת יותר לשונו של ס"ע ש, עזריהו וירבעם מלכו כאחת, ומה

3131 - 3228

ג'קל"א - ג'רכ"ח לאדם

132

זמנים

הדמיון בין עם ישראל לאשת זנונים
בנסבות שונות ובשובה לבעלה משתנה
שם לא-עמי לעמי ולא-רחמה לרחמה.—
בפרק ג' שוב דמיון בין ישראל ואשה
אהובת רע ומנאפת, שהנביא שוכרה לו
בט"ו כסף [רש"י לפי חולין צב. ופסיקתא:
בט"ו בניסן שבו נגאלו ישראל ממצרים;
כסף בגימטריא נסן] והוא קצנה לשבת
אתו ימים רבים ולא לזנות [רש"י ועין
פסיק' יב: 'ימים' שנים, 'רבים' שלשה,
הרי חמשה, אלה חמשים יום שבין פסח
לעצרת, שבו ביום נתנה התורה ועוד
כמה רמזים דומים, ע"ש]. הדמיון הזה
נמשך עד פסוק ג' ומכאן ועד סוף הספר
הנבואות נאמרות לא על דרך משל.
זמנן המפורט של הנבואות הבודדות
לא פורש, אבל חז"ל מצאו בהן כמה
רמזים למאורעות שונים, ואנחנו פה אין
לנו צורך אלא בענינים כרונולוגיים.
[ב"י: ועתה אגלה את נבולותה לעיני
מאהביה ואיש לא יצילנה מידי]— שבה
נה: מכאן מסיק רב, כי מימות הושע
בן בארי תמה זכות אבות. ועין ג'קל"א—
ג'קל"ד. ועין יר' ס"י א' עוד דעות שונות
וגם הדעה: זכות אבות לעולם קימת.
ב"י: „והשבת כל משושה חגה חדשה
ושבתה וכל מוצה" — שבת קמה: מפני מה
מועדים שבבבל שמחים? (תשובה אחת:
מפני שהם עניים). מפני שלא היו באותה
קללה. — ושם: אין לך כל רגל ורגל שלא
באה בולשת לצפורי; (כנ"ל) שלא בא
אנמן וקטמון ובעל זמורה; ועין רש"י שם.
ר' ב: „יחינו מיומים, ביום השלישי
יקימו ונחיה. לפניו" — רש"י: יחזקנו
משתי פורעניות שעברו עלינו משני
מקדשות שחרבו; בבנין הבית הג' יקימו.
— ב"ר נ"א דורש: ביום הג' של תחית
המתים ומביא אותו בקשר עם כמה
מקרים שנאמר בהם, ביום השלישי:
בפרשת העקדה: ב"ר כיב' ד': אצל שבטים,

[ג'קט"ז-ג'קמ"ב]. כ"ז השנים
הראשונות למלכות עזיהו (עזריהו). בנה
את אילת (אילות) והשיבה ליהודה
אחרי שכב המלך (כלומר: אביו; ומכאן
ראיה שהוא מלך בחיי אביו) עם אבותיו
(עין ג'ק"ל). עשה הישר בעיני ה', רק
הבמות לא סרו עוד. דרש אלהים בימי
זכריהו המבין בראות האלהים. נצח את
הפלשתים והערבים ובנה ערים באשדוד
ובפלשתים. בנה מגדלים בירושלים
ובמדבר וחצב בורות רבים, כי מקנה
רב היה לו ואוהב אדמה היה. והיה לו
חיל צבא 307.500 ומספר ראשי האבות
לגבורי חיל 2600 ונשק רב מכל המינים,
עד כי חוק מאד ושמו יצא למרחוק.

מ"ב י"ד כבן ט"ו ג' ד: „הי"ב כ"ז ב' ד—טו.

[ג'קל"א]. הקושרים על אמציה (עין
ג'קט"ו) שלחו אחריו לכישה והמיתוהו
שם וישאוהו על סוסים ויקברוהו בעיר
דוד. מ"ב י"ד יס' ב' ד: „הי"ב כ"ה כז כח.

[ג'קל"א-ג'רכ"ח]. הושע בן בארי
נבא בימי עזיהו (שמלכותו השלמה
התחילה מג'קל"א), יותם, אחז, יחזקיה
(שמת ג'רכ"ח) מלכי יהודה ובימי ירבעם
בן יואש מלך ישראל. הושע א' א' [ס"ע כ':
הראשון מד' הנביאים (הושע, עמוס,
ישעיהו ומיכה) שנתנבאו באותה תקופה,
משום שנאמר (ס"ב): „תחלת דבר ה'
בהושע". — עין ג'קפ"ו, שמשם משמע, כי
הושע יצא משבט ראובן, ולפי פסיק'
(י"ש הושע תקטו) זכה לנבואה ולהחזיר את
ישראל לאביהם שבשמים על שראובן
רצה להחזיר את יוסף לאביו].—נבואות
הושע (א—י"ד): לפי מצות ה' לקח הושע
אשת זנונים, גמר בת דבלים, והיא ילדה
לו בן שקרא שמו יורעאל (לאמר:
„ושברתי את קשת ישראל בעמק יורעאל")
ובת לא-רחמה („לא אוסיף עוד ארחם
את בית ישראל") ועוד בן לא-עמי („כי
אתם לא עמי"). הושע א'. — בפרק ב' המשך

חווה, לך ברח לך אל יהודה ואכל שם לחם ושם תנבא וכו'. ועמוס עוננה: "לא נביא אנכי וכו' בוקר אנכי ובולס שקמים וכו' וישראל גלה יגלה מעל אדמתו". עמוס ד' י"ז. [ולכך מכוונה נבואת ישעיה ד' ח': "ובעוד ששים וחמש שנה ימות אפרים מעם"; שכן מכאן (ג'ק"מ) עד שנת ו' לחזקיהו (חרבן שמרון; עין ג'ר"ה) ס"ה שנה, כלומר שהגזירה היתה גזורה משנה זו. ס"ע כח].

[ג'ק"מ ב'. כ"ז לעזיהו. כ"ט לירבעם]. עזיהו, "כחזקתו גבה לבו עד להשחית וכו' ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת". משום זה פרץ סכסוך עז בינו ובין הכהנים, שמונים בני חיל, ובראשם עזריהו כהן הראש [י"ט חשני"ד]: הוא עזריהו בן יוחנן, "אשר כהן בבית אשר בנה שלמה בירושלים" דה"א ח' ל': "לא לך, עזיהו, להקטיר וכו'; צא מן המקדש כי מעלת". [ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו] והיה מצורע עד יום מותו [ס"ע: כ"ה שנה, עד ג'קס"ז; ועין ג'קס"ז]. "ויתם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ". מ"ב ס"ו ה"ז דה"ב כ"ו טז—כב. [ס"ע יט על הכתוב דה"א ח' יז: "כלם התיחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל"—אפשר לומר כן? והלא עזיהו קבר את ירבעם וג' מלכים אחריו? (כלומר: ואם כן איך אפשר, שיותם בן עזיהו מלך בעת אחת עם ירבעם?). אלא כל כ"ה שנה שהיה עזיהו מצורע יותם בנו היה על בית המלך שופט את עם הארץ].

[—]. ישעיהו. [רש"י לפי מכללת בשלח ז' וס"ע כ' ותי' צו יג': ביום שנצטרע עזיהו (וזהו): "בשנת מות המלך עזיהו", ישע' ו' א) שרתה שכניה על ישעיהו בן אמוץ (ס"ע כ' ומגלה י: אמוץ ואמציה אחים היו), והיא נבואת ישעיהו שהיא הראשונה בנבואותיו. ולמה נכתב כאן? שאין מוקדם

שם מ"ב יח: מרגלים, יהו"ב טז ("שלשת ימים"); מתן תורה, שמ' י"ט יא טז: יונה, יונה ב' א ("שלשה ימים"), עולי גולה, עזרא ח' טו ("ימים שלשה"), אסתר, אסתר ח' א—טז צו: שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב: אביי אמר תרי חרוב, שנאמר כנ"ל.

א—י"ט ירמ' רסד בשם מכילתא: זה היה תחלת הספר, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

י: "גם אותו לאשור יובל", עין ג'קצ"ה].

[ג'ק"מ]. עמוס אשר היה בנוקדים מתקוע חזה (עמוס א' ט') על ישראל בימי עזיהו מלך יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל שנתים לפני הרעש (עין ג'ק"מ ב', ערך 'ישעיהו'). [ס"ע כ: השני מד' הנביאים (הושע, עמוס, ישעיהו, מיכה) שנבאו באותו פרק; וב"ב יד מונה: הושע וישעיה עמוס ומיכה; אבל ס"ע מוכיח, כי עמוס נבא "שנתים לפני הרעש", עמ' א' א, וישעיהו ביום הרעש, עין ג'ק"מ ב']. — עמ' ד' ז: "וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר". — שם ח' ה: "לאמר מתי יעבר החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר" [ח"י]: "דאמרין אימתי ימטי ירח עבורא ונזבן עבורא (בר), ושמיטתא ונפתח אוצרין"; ורש"י מפרש: מתי תתעבר השנה ויבא חדש העבור, ול' העברה הוא כמו "העביר המועד" (ירמ' מ"ו יז), ולפי שדוהין את הקרבת העומר, והשנה נמשכת והישן מתקרב, והשבת' — מתי תבוא השמיטה]. — שם ח' ט: "והיה ביום ההוא והבאתי השמש בצהרים" [מ"ק כה: זה יומו של יאשיהו; רש"י: יום שנהרג].

[—]. אמציה כהן בית-אל שלח אל ירבעם מלך ישראל: קשר עליך עמוס באמרו: "בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו, ואל עמוס אמר:

רביעי ליהוא: יהוא, יואש, ירבעם, זכריה)
בנו מלך ששה חדשים בשמרון. מ"ב י"ד
כס, ט"ו ח ט יא יב.

הערה: לפי המקרא קרו מאורעית אלה בשנת
ל"ח לעזריה ומלוכת יבש ומנחם בשני הערכים
הבאים—בשנת ל"ט, ואלו לפי סדורנו שנת ג'קניד
היא ל"ט וג'קניד מ' לעזריה; ואולם אי דיוק
בשנה אחת אצל ההיסטוריון של מלכי ישראל הוא
מן הדברים הרגילים, והוא מתבאר או לפי הדרך
שבארנו בהערה לשנת ב'קפ"ו או בהערה לפנת
ג'כ"ו, היינו, שכשהכתוב אומר: בשנת כך וכך
לפלוגי, הכונה היא לפעמים: לאחר שמלאו לפלוגי
כך וכך שנים. הפעם אחד הכתובים האלה יוצא
בהכרח מתוך הכתובים גופם, שכן לפי הכתובים
מלך זכריה בן ירבעם בשנת ל"ח לעזריה, ושלוש
בן יבש חדש אחד ואחריו מנחם בן גדי שניהם
בשנת ל"ט לעזריה, ומנחם מלך י' שנה, אם כן
עד סוף מ"ח או לכל היותר עד חדש בתוך מ"ט
לעזריה, נמצא שפקחיה בנו מלך אחריו לכל
המאוחר בשנת מ"ט לעזריה, ולפי הכתוב מ"ב ט"ו
כג מלך פקחיה בשנת ג' לעזריה, ואלו לפי סדורנו
י' שנות מלוכתו של מנחם הן מ'—מ"ט ותחלת
מלוכתו של פקחיה—ג' לעזריה ככתוב, ועין ירושלמי
ר"ה א' א ובבאורנו לערך ג'קפ"ו המלכת עזריה.
[ג'קניד]. שלום בן יבש קשר עד

זכריה והמיתו ומלך בשמרון ירח ימים.
מ"ב ט"ו יג טו. עין הערה לערך הקודם.
[—]. מנחם בן גדי מתרצה המית
את שלום בן יבש ומלך תחתיו י' שנים.
מ"ב ט"ו יד יז. עין הערה לג'קניד.

[ג'קניד—ג'קס"ד]. י' שנות מלוכתו
של מנחם בן גדי. כבוש תפסח. בוא
פול מלך אשור על הארץ. מנחם נתן
לו אלף ככר כסף שיסיע לו להחזיק
הממלכה בידו. שם טו יח—כא.

[ג'קס"ה]. ג' לעזריה. מות מנחם.
פקחיה בנו מלך על ישראל בשמרון
שנתיים (—עד ג'קס"ו). שם כב—כד ז.

[ג'קס"ז]. ג'ב לעזריה. מלך יהודה.
פקח בן רמליהו. שלישו של פקחיה, קשר
עליו והמיתו ומלך תחתיו בשמרון כ'
שנה (—ג'קס"ו). שם כה כח.

[—]. מות עזריה מלך יהודה. מ"ב ט"ז

ז; דה"ב כ"ו כג.

ומאוחר בתורה. ובאותו יום היה רעש
אדמה, שנאמר (שם ד): „וינועו אמות
הספים“, והוא הרעש שעליו נאמר
בזכריה י"ד ה: „ונסתם כאשר נסתם מפני
הרעש בימי עזיהו מלך יהודה“. ישעיהו
נתנבא בימי המלכים עזיהו, יותם, אחז,
יחזקיהו [יבמות מט: עד שעמד מנשה (עין
ג'רכ"ט) והרגו. — אגדת בראשית יד: „אמרו
רבותינו: ק"כ שנה היה ישעיה כנגד
ק"כ שנה של ד' מלכים הללו: עזיהו,
יותם אחז יחזקיהו; ואין החשבון עולה
יפה בדיק בשום פנים. אבל אפשר
שמדרש זה מונה לא את שנות חייהם
ומלוכתם של ד' המלכים האלה, אלא
חושב אותם לד' דורות ומונה לכל דור
ל' שנה, הרי ק"כ שנה.

שמו"ר כ"א ג: לפני ז' דורות עד שלא
נולד נבוכדנאצר נתנבא ישעיהו ופירש
מה עתיד (ג'ב) לחשוב בלבו, שנאמר
(ישע' י"ד יג): „ואתה אמרת בלבבך
השמים אעלה“. באור: זמן לידתו של
ג'נ נחשב, כפי הנראה, בדור יאשיהו ויאשיהו
הוא ז' לעזריה.

ישע' י"ז: „וסר עונך וחטאתך תכפר“—
שבת קט: כל המתפלל בערב שבת ואומר
„ויכולו“ שני מלאכי השרת המלוין לו
לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים
לו: „וסר וכו'. ועי"ש כל המאמר: שני
מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב
שבת מבית הכנסת לביתו אחד טוב וכו'.

הערה: ברוב נבואות ישעיהו לא פורש בדיוק
שנת כל אחת מהם, כמו ברוב נבואות ירמיהו
ויחזקאל; ורק בכמה מהן יכלנו לסמן זמן, כל
אחת במקומה, לפי דרשות חז"ל. כנגד זאת מרובות
בישעיהו הנבואות המרמזות לפי דרשות חז"ל על
מאורעות עתידים להיות, ואפילו בימים רחוקים
לאחר מותו של ישעיהו, כמו על נבוכדנאצר ודריש
ובפרוש על כורש וכד', ולפי דרשות חז"ל ותרנום
יונתן על ימות המלך המשיח (עין רש"י ישע'
מ"א כז וגם מ"ה א על הכתוב: „כה אמר ה'
למשיחו לכורש“).

[ג'קניד]. מות ירבעם. זכריה (דור

צדקיהו (חזקיהו) אליהו ומשיח].

[ג'קפ"ד]. י"ח לפקח (ולפי הכתוב: י"ז) וסבת ההבדל בשנה אחת כבר נתבארה לעיל כמה פעמים). מות יותם בן עזיהו ותחלת מלכות אחז בן יותם מלך יהודה. בן כ' שנה במלכו וט"ז שנה מלך (ג'קצ"ט). הלך בדרך מלכי ישראל וגם את בנו העביר באש וכו'. מ"ב ט"ו לה, ט"ז א—דנהי"ב כ"ז ט, כ"ח א—ד.

[— ס"ע כב (ולפי הגהת הגר"א במקום י"ז): י"ח לפקח]. רצין מלך ארם ופקח בן רמליה מלך ישראל עלו ירושלים למלחמה ויצורו על אחז. פקח הרג ביהודה 120.000 בני חיל ביום אחד. הריגת בן המלך ושרי המלך אחז. בני ישראל לקחו בשבי מאחיהם ביהודה 200.000 נשים בנים ובנות ושלל רב והביאום לשמרון. בהשפעת עורד הנביא החזיקו ראשי בני אפרים את השבויים ליריחו. ספוח איצ"ת לארם ונשול היהודים משם. אחז פונה לעזרה למלכי אשור. אדומים ופלשתים פושטים ביהודה ולוכדים כמה ערים ובנותיהן. מ"ב ט"ו הו' דהי"ב כ"ח ה—יס.

[ג'קפ"ו. ס"ע כב: כ' לפקח]. נבואות ישעיהו ד' וד' (וכפי הנראה גם ט') לרגלי עלית רצין ופקח על ירושלים למלחמה. (אמנם כמה כתובים בפרקים אלה מדברים גם על מאורעות אחרים; ועין ג'רי"ג).— [לפי ס"ע ורש"י ישע' ד' ב הכונה כנראה לעליה שניה שלהם. אכן בס"ע אפשר לפרש גם כן, שנבואת ישעיהו היתה בשנת כ' לפקח, אבל היא מכונה לעלית רצין ופקח שבשנת י"ח לפקח. ואלו רש"י לפי ס"ע קובע נבואת ישעיהו זו בשנת ד' לאחז (ג'קפ"ז), יען שרש"י ישע' ד' טז וד' ג ומ"ב יז א ועוד קובע זמן אחד (ד') לאחז) גם למאורעות המנויים בס"ע בשנת כ' לפקח שהיא ג' לאחז (עלית תגלת פלאסר וגלות ישראל הראשונה, ג'קפ"ו)

[ג'קס"ח]. ב' לפקח בן רמליה. מלך יותם בן עזיהו מלך יהודה, בן כ"ה שנה במלכו וט"ז שנה מלך (ג'קפ"ג) בירושלים. מ"ב ט"ו לב לג, דהי"ב כ"ז כג, כ"ז א ה. [מ"ק ז: "יותם לא היה לו לעזיהו אלא בימי חלוטיו" — פרוש: אמו של יותם נתעברה בו בעת שעזיהו אביו היה כבר מצורע מוחלט, ולא בתוך י"ד הימים שהכהן מסגיר את המצורע לבדוק אם מצורע הוא. לפי"ז נמצא שיותם נולד בסוף ג'קמ"ב או תחלת ג'קמ"ג, וכשמלך ג'קס"ח היה בן כ"ה שנה].

[ג'קס"ח—ג'קפ"ג]. י"ז שנות מלכותו של יותם בן עזיהו. הרבה לבנות ערים, בירניות ומגדלים. נלחם עם בני עמון ולקח מהם בשנה ההיא (שלא פורשה) ובשנה השניה והשלישית מסים גדולים. בימים ההם [רש"י: בסוף ימיו; ועין ג'קפ"ד] החל ה' להשליח ביהודה את רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליה. מ"ב ט"ו לד—לז, דהי"ב כ"ז ב—ז.

[ג'קס"ח—ג'רכ"ח]. מיכה המרשתי חזה (מיכה א—ד) על שמרון וירושלים בימי יותם (שמלך ג'קס"ח), אחז, יחזקיהו (שמת ג'רכ"ח) מלכי יהודה. מיכה א' א. [ס"ע: הרביעי מד' הנביאים (הושע, עמוס, ישעיהו, מיכה) שנבאו בתקופה ההיא].—בנבואותיו אין תאריכים מפורטים, אבל בירמיה כ"ו יח אמור, שהנבואה "ציון שדה תחרש" וכו' (והוא סוף פרק ג שבמיכה) נבא מיכה המרשתי בימי חזקיהו.— מיכה ה' ב: "לכן יתנם עד עת יולדה ילדה" וכו' [יומא י: אין (משיח) בן דוד בא עד שתפשוט מלכות ארם (ס"ב צח: המלכות) ט' חדשים בכל העולם כלו.—ה' ד: "והקמונו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם"— סוכה נב: ז' רועים; דוד באמצע אדם שת ומשותלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו (ועין י"ש מיכה תקנב); ח' נסיכי אדם, ישי ושואל ושמואל עמוס וצפניה

ונפתלי ויגלם אשורה. מ"ב ט"ו כט. [ס"ע כב:]
נטל עגל הזהב שבדן והלך לו. עין
ג'קצ"ה. וזו היתה גלות ישראל הראשונה
(ובולן ונפתלי, ישע' ח' כג), לפי ס"ע בשנת
כ' לפקח, שהיא ג' (או לפי גירסת
רש"י מ"ב י"ז א וישע' ח' כג: בשנת ד', עכ"פ
בתחלת שנת ד') לאחז. ובסוף במד"ר
אמור שגלות ראשונה היתה של ראובן
גד וחצי שבט המנשה, ושניה של זבלון
ונפתלי; ובפתיחתא של איכה רבתי ה' הדבר
שנוי במחלוקת: לפי ר' אליעזר גלו
תחלה ראובן וכו', ולפי ר' שמעון בן
נמיהאל—זבלון ונפתלי. ועין ג'קצ"ה].
[ג'קפ"ו]. כ' ליותם בן עזיהו. ד'
לאחז. [ס"ע: באותה שעה] ויקשר קשר
הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו
וימיתו וימלוך תחתיו בשנת עשרים
ליותם בן עזיהו. מ"ב ט"ו ל לא. [ס"ע כב:]
אפשר לומר כן ("עשרים ליותם"). והלא
שנת ארבע לאחז היתה? אלא שהיתה
גזירה גזורה מימי יותם. דבר אחר:
רצה הכתוב למנות ליותם בקבר ולא
לאחז (שהיה מלך רשע) בחיים. ועין
ג'קצ"ה].

[—.—.—]. עליו (על הושע) עלה
שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע
עבד וכו'. מ"ב י"ז ג. [מאורע זה רשום
בס"ע בשנת ד' לאחז; ולפי רש"י מ"ב י"ז
א עלית שלמנאסר זו היתה בשנת י"ב
לאחז והיא היא גלות ראובן וגד על
ידי פול ותגלת פלנצר (עין ג'קצ"ה
וג'קפ"ו); והסבה לכך היא שרש"י חושב
גם את תגלת פלנצר וגם את פול וגם
את שלמנאסר למלך אחד, הוא סנחריב,
בהתאם לאמור בס"ע צד, שסנחריב יש
לו עוד ח' שמות: אלה המנויים ופלאסר,
סרגון, אסנפזר, רבא ויקירא].
[ג'קפ"ו—ג'קצ"ה. ס"ע כב:] נמצא אחז
מלך יהודה והושע מלך ישראל משועבדים
למלך אשור ט' (כהגהת הגר"א במקום

וגם למאורעות המנויים שם בשנת כ'
ליותם שהיא ד' לאחז (קשר הושע ומלכו,
ג'קפ"ו). על נבואת ישע' ד' אמור בס"ע
כח: ואותה שנה ד' לאחז היתה; אבל
בי"ש עמוס תקמו יש גירסה: ג' לאחז.
—בדבר הכתוב ישע' ד' ח: "ובעוד ששים
וחמש שנה יחת אפרים מעם" עין רש"י
שם וג'ק"מ. — על הכתובים ישע' ח' יט כ
אומר רש"י בשם ר' סימון, לפי ויקר' ו' ט"ו ב:
בארי אביו של הושע נבא שני המקראות
הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו
בישעיה; ונבא אותם לגלות עשרת
השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי
והגלהו (את בארי) עמהם (דה"א ח' ו);
ושם השם: בארה וכו' נשיא לראובני.
ועין ג'קצ"ה. ואולם חנ' כי תשא כד על
הפסוק שם יט אומר: מי מתנבא להם
הפסוק הזה? ישעיהו בן אמוץ (וזה בא
כפי הנראה בכונה ברורה להכחיש את
הדעה הנ"ל). — מהכתוב ישע' ט"ו מסיק
ר' יוחנן (שבת נה), כי מימי חזקיהו תמה
זכות אבות. ועין ג'ל"ו).

[—.—.—]. באותה שעה] שלח אחז אל
תגלת פלנצר (פלאסר; תגלת פלנאסר)
מלך אשור לעזר לו ונתן לו את הכסף
והזהב שבבית ה' ובאוצרות בית המלך.
מלך אשור עלה ותפש את דמשק והמית
את רצין. אחז הולך לקראתו לדמשק,
לומד שם את דרכי עבודת האלילים
(מכאן ואילך מדבר, כפי הנראה, על
פעלת אחז בכל שאר שנות מלכותו)
ובונה בירושלים ובכל ערי יהודה מזבחות
לפי תכנית המזבח בדמשק, ממנה את
אוריה הכהן על המזבח הגדול בירושלים,
מקצץ את כלי בית אלהים וכו'. מ"ב
ט"ו ז—יט; דה"ב כח כ—כו.

[?]. מגלת תענית: י"ח באב כבה נר
מערבי (עין שבת כב ופרוש רש"י שם) בימי אחז].
[—.—.—]. תגלת פלאסר עלה על פקח
מלך ישראל ולקח את עיון וכו' כל ארץ

(ה' שנים).

[ניקציה. ס"ע: י"ב לאחזו]. פור מלך
אשור ותלגת פלגסר מלך אשור הגלו
לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ללחלח
יחבור וכו' עד היום הזה. דהיי"א ה' ו כה
ה'. [ס"ע כב: נטל עגל הזהב שבבית אל
והלך לו. — ע"ל סמך הכתוב הושע י"ו: "גם
אותו לאשור יובל", שמוזה משמע גם כן
שבגלות הראשונה (עין ג'קפ"ו) לקח את
עגל הזהב שבדן. וזו היתה השניה משלש
גלויות. ורש"י מיהס גם אותה לשלמנאסר
ולסנחריב. עין רש"י מ"ב י"ו א: ו יסע ח' כג
הושע י"ו. ועין בערך הסמוך. —

ערכין לב: משגלה שבט ראובן ושבט
גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות.
שנאמר (וי"כ"ה י): "וקראתם דרור בארץ
לכל יושביה", בזמן שכל יושביה עליה
זהם יושבים כתיקונן. ולא בזמן שגלו
מקצתן, ויושביה מעורבין שבט בנימין
ביהודה ושבט יהודה בבנימין].

[— ס"ו באב. כיון שראה הושע שגלו
עגלי הזהב בטל פרוסדיות שהושלב
ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו
ישראל (לירושלים) לרגל, ואמר: לאיו
שירצו יעלו. ס"ע כב: תענית ל' ובגטין פח:
ואעפ"כ לא עלו ישראל לרגל; אמר
הקב"ה: אותן שנים שלא עלו ישראל
לרגל ילכו בשבין].

[ניקציה או ג'קצ"ו. י"ב או י"ד
לאחזו. ס"ע: אותה שעה, כיון שראה
הושע פניו של מלך אשור לעלות
ולהגלות את ישראל פעם שלישית, הלך
ונסמך על מלכי מצרים (לפי מ"ב י"ו ד).
"בשנת שנים עשרה לאחז מלך יהודה
מלך הושע בן אלה בשמרון ע"ל ישראל
תשע שנים" (מ"ב י"ו א ב) — אפשר לומר
כן? והלא הוא מלך משנת ארבע לאחזו
(עין ג'קפ"ו). אלא מה תלמוד לומר
תשע שנים? תשע שנים למדרו. וכן הוא
אומר: "וימצא מלך אשור בהושע קשר

אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים
ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה
בשנה ויעצרוהו מלך אשור ויאסרוהו בית
כלא". ס"ד. — דברי ס"ע אלה מתפרשים
ברש"י מ"ב י"ו א כך: הושע מרד במלך
אשור בשנת י"ד לאחזו. שכן משנה זו
ועד חרבן שמרון ט' שנים (עין ג'ר"ה);
"ולא-הוזכר שנת י"ב לאחזו אלא לענין
מקרא שלאחריו: "עליו עלה שלמנאסר",
שבשנת י"ב לאחזו עלה סנחריב על
הושע והגלה לאותן שבעבר הירדן"
(ועין רש"י שם וג'קפ"ו). והגר"א מפרש:
"מלך הושע משנת ד' לאחזו עד שנת
י"ב. ובשנת י"ב לאחזו מרד במלך אשור
ואסרו בנקים שנה אחת. ואח"כ שלח
אותו, ומלך (הושע) עוד ט' שנים, וזהו:
בשנת שנים עשרה לאחז מלך יהודה
מלך הושע וכו' תשע שנים". — וסדורנו
הוא לפי דעת הגר"א].

[—]. נבואות ישעיהו י'. "ההולכים לרדת
מצרים" (ב) ול"א "הוי היורדים מצרים
לעזרה". ועין רש"י שם.

[ל' כט: "השיר יהיה לכם" — רש"י לפי
מדר' חת' קיג: כליל הפסח תבוא לכם
שמחה זו — "כליל התקדש חג" — כמו
שאמרתם שיר על הפסחים במצרים;
ונראה מקרא זה כאלו בא ללמד על
סנחריב ולמד על פרעה, שאמרו הלל
כליל אכילת פסחים.

ס"ס לג: "כי ערוך מאתמול תפתה" —
עין א' ליצירה: כ"ו באלול].

[—]. סמוכות להן נבואות ישע"ל"ב —
ל"ה שומנן לא פורש.

[ל"ג יז: "מלך ביפיו תחזינה עיניך"
— ס"ג כב: מכאן-מלך מסתפר בכל יום;
ושם גס: כהן גדול (מסתפר) מערב שבת
לערב שבת. כהן הדיוט אחת לל' יום.
ל"ד י: "מדור לדור תחרב" — רש"י (ועין
ב'תמ"ח ערך מלחמת עמלק): היא קללת
משה (שם י"ז טז): "מלחמה לה' בעמלק

הוליד בן י'. ושם גם: וזהרן (הוליד) בן שש (עין א'נ'יח) וכלב בן עשר, ולפי בבלי ס' ס' : בן ח', ועין ב'תיחן. שמר את מצות ה'. בחרש הראשון (ניסן) פתח דלתות בית ה' וחזקם. אסף את הכהנים והלויים לרחוב המזרח וחזקם ועודדם לשוב לעבודת ה'. מ"ב ס"ז כ"י י"ח א—ג: דהייב כט א—טו.

ה ערה. שלש להושע יש לפרש פה: לאחר שמלאו להושע (למרדו) ג' שנים מלך חזקיהו, הינו ששנת ד' למרד הושע היא א' לחזקיהו, והראיה שלהלן (מ"ב י"ח ס') הכתוב מונה ד' ושש לחזקיהו ז' ושי' להושע.

[—]. א' בניסן החלו הכהנים והלויים לטהר ולקדש את חצר בית ה' ;

[—]. ח'—ט"ז בניסן. ח' בניסן באו לאולם ה' ויקדשו את בית ה' לימים שמונה, וביום ט"ז לחדש כלה

[—]. ט"ז בניסן באו פנימה אל חזקיהו המלך והודיעוהו כי מלאכת הטהור נשלמה. הקרבת קרבנות חטאת ועבודת ה' בהלל ובשירה ובשמחה רבה. הקרבת אלפי קרבנות עולה ותודה ושלמים. דהייב כ"ט יז—לו. [יר' ס' א' ב : בא' לחודש החלו ובט"ז בו כלו לטהר, והלא ליום אחד היו יכלים לבער כל ע"ז שהיו שם? מפני צלמי כשדים שהיו חקוקים בששר].

[—]. שליחת אגרות לישראל ויהודה, מכאר שבע ועד דן, לבוא לבית ה' בירושלים לעשות הפסח בחדש השני, כי לא יכלו לעשותו בניסן. בכמה מקומות היו מלעגים ברצים, אבל אנשים מכמה שבטים עלו והתאספו בירושלים;

[—]. י"ד—כ"א בחדש השני (אִיר). שחיטת הפסחים והגיגת חג המצות ז' ימים בשמחה גדולה ובזבחים שלמים ; [ס' יב : חזקיהו עָבַר את השנה מפני הטומאה (יר' פס' ט' א : גולגלתו של ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח) ועָבַר ניסן בניסן; רש"י : לאחר שקדשו לשם ניסן

מדור דור: מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך משיחון].

[סוף ג'קצ"ט או תחלת ג'ר']. שנת מות המלך אחז. מ"ב ס"ז כ ; דהייב כ"ה כז. [ס' צו : אותו היום שמת בו אחז ב' שעות היה (במקום י"ב) ; רש"י : כדי שלא יהא פנאי לספרו ולקברו. ועין ג'ר"ג].

[—]. נבואת ישע' י"ד כח—לב. סמוכות לה נבואות ט"ו—י"ט שזמנן לא כתוב. ואולם עין ג'ר"ג וג'ר"ג שמשם אפשר להסיק, כי נבואת ישע' ט"ו יד, שהיא כפי הנראה המשך של ט"ו, נאמרה בשנת ג'ר"י. [ועין ג'ר"ג על הנבואה י"ט יח יט—י"ז ב : "עזובות ערי ערוער"—רש"י לפי אסתר ג : עומד בדמשק ומכריו בערוער (שהיא עיר בא"י)? אלא שהיו בדמשק שס"ה שוקים כמנין ימות החמה, וכל אחד יש בה עבודת אלילים, ועובדים לה יום אחד בשנה, וישראל עשו את כלן קבוצ אחד והיו עובדין את כלן בכל יום; לכן הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק].

[ג'ר']. בשנת שלש להושע [למרדו, כמבואר בערך ג'קצ"ה או ג'קצ"ז ; והיא י"ד מתחלת מלכותו]. מלך חזקיהו (חזקיהו, יחזקיהו) בן אחז מלך יהודה, בן כ"ה שנה, וכ"ט שנה (ג'ר"כ"ה) מלך בירושלים. [יר' יב' י' יז וקיד' א' ב : אחז הוליד בן תשע; עין ג'קפ"ד : אחז בן כ' שנה במלכו וט"ז שנה מלך. כפי הנראה מפרש היר' "בן עשרים שנה אחז במלכו" (מ"ב ט"ז ב) לא שמלאו לו כ' שנה, אלא שנכנס לשנת כ', וכל שנות חייו היו אפוא ל"ה, ואלו "בן עשרים וחמש שנה היה (חזקיה) במלכו" (מ"ב י"ח ב) פרושו שמלאו לו כ"ה שנה, ונמצא שחזקיה נולד כשהיה אחז בן י' שנים, ואם כן הוליד אחז בן תשע, ודווקא, ואולי יש להגיה: אחז

ירמיהו (לשנת י"ח ליאשיהו; ג'ש"ג) פסקו למנות שמיטין ויובלות. ולפי ערכין לב בטלו יובלות משגלו שבטי ראובן וגד וחצי מנשה. אלא שעד עתה הוסיפו למנות יובלות כדי לקדש שמיטין].

[ג'ר"ה]. ו' ליחזקיהו. ט' להושע (כנ"ל). מקצה ג' שנים לכד מלך אשור את שמרון ויגל את ישראל אשורה וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי. ויבא מלך אשור מבבל ומכותא ומצנא ומחמת וספרנים ויושב בערי שמרון תחת בני ישראל. מ"ב י"ז ו—כד. י"ח י—יב; וזו היתה גלות ישראל השלישית והאחרונה (עין ג'קפ"ו וג'קצ"ה). [ס"ע כג: שמנה שנים שהה בין גלות ראשונה לשניה. ושמנה שנים שהה בין גלות שניה לשלישית, ועוד שהה שמנה שנים ועלה על יהודה. והגרי"א לפי שיטתו מגיה: עשר ועשר ושמנה, וכן הוא גם לפי סדורנו, שגלות ראשונה היתה ג'קפ"ו, שניה ג'קצ"ה, שלישית ג'ר"ה, ועל יהודה עלה ג'ר"ג. — י"ש מ"ב רלז: על הכתוב מ"ב י"ז יג "ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאו כל חוזה" — נביא אחד (ב' נביאים) שחרית ונביא אחד (ב' נביאים) בין הערבים. — תשעים שנה עשה הקב"ה משלח בישראל כמנין ויעד. — משנה ס"ג י"ג: עשרת השבטים אינן עתידים לחזור, שנאמר דב' כ"ט כג: וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה — מה היום הולך ואינו חוזר, אף הם הולכים ואינם חוזרים, דברי ר' עקיבא; ר' אליעזר אומר: כיום הזה — מה יום מאפיל ומאיר, אף י' השבטים שאפל להן כך עתיד להאיר להם. ועין יר' ס"ג י"ח].

[—]. נבואת ישע' א' [רש"י שם א וגם ר' א. — א' יד: "חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי" וכו' — לפי חג' פנחס יז הכונה היא למועדים שבדה ירבעם מלבד, מ"א י"ב לב לג אבל מועדי ה' והחדשים אינם

חזר ונמלך ועשאו אדר השני; רמב"ם. ביאת המקדש ד"ח: עבר את השנה ביום ל' של אדר שראוי להיות ר"ח ניסן ועשה אותו החדש אדר שני, ולא הודו לו חכמים שאין מעברין ביום זה].

[—]. כ"ב—כ"ח באיר. ז' ימים אחרים חג של שמחה. ותהי שמחה גדולה בירושלים. כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא (היתה) כזאת בירושלים. דהיי"ל.

[—]. מסיון עד תשרי [ג'ר"א]. השמדת כל הבמות בארץ. כריתת האשרה וכתות נחש הנחושת (ראה ב'תפ"ז ערך מלחמת הכנעני). מנוי הכהנים והלוים על מחלקותם. מנת המלך מן רכושו לעולות הבקר והעזב, לשבתות ולחדשים ולמועדים. חדוש המעשרות והתרומות. והעם החלו להביא ערמות ערמות, בחדש השלישי החלו ובחדש השביעי כלו. הכנת לשכות בבית ה' ומנוי כהנים ופקידים עליהן. התייחד הכהנים לזכרים מבין ג' שנים ולמעלה לעבודתם במשמרותם והתייחד הלוים מבין כ' שנים ולמעלה. מנוי כהנים ולוים "בשדי מגרש עריהם בכל עיר ועיר". מ"ב י"ח ד—ה. דהיי"ל.

[ג'ר—ג'ר"ב]. חזקיהו מרד במלך אשור ולא עבדו. הכה את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר. מ"ב י"ח ז. [ס"ע כ: משגלו פלשתים בימי חזקיהו לא העמידו מלך עד היום]. [ג'ר"ג]. ד' ליחזקיהו. ז' להושע [למרדו. כנ"ל, והיא י"ז למלכותו]. עלה שלמנאסר מלך אשור על שמרון ויצר עליה ג' שנים (—ג'ד"ה). מ"ב י"ח ה. י"ח ט. [ס"ע כג: עמונים ומואבים היו מסייעין אותו כשצר על שמרון ג' שנים; וזה מרומז בישע' ט"ז יד: "בשלש שנים כשני שכיר" וכו'. ועין רש"י שם. — לפי ערכין יב: אותן השנים שהגלה אותם סנחריב (כפי פרוש רש"י: מתחלת מצור שמרון) עד שהחזירם

כוש לפני ירושלים בקולרין כשבא לצור
עץ חזקיהו (גירייג). ואולם ס"ע כג אומר
לפני מפלת סנחריב: באותה שעה שלח
את תרתן לאשדוד; אבל מתוך הענין
יש להבין גם שם, כי „באותה שעה”
הכוונה היא לשלש שנים לפני מפלת
סנחריב]. – סמוכות לנבואה זו נבואות
ישעיהו כ"א – כ"ט שזמנן לא רשום וכמה
מהן, לפי תכנון, מדברות על מאורע
מפלת סנחריב, לפניה או לאחריה.

[כ"א ד: „תעה לבב” – שה"ר ג' ג: זה
בי"ד שטעה בחשבוננו יום אחד, אבל ע"ש.
כ"א יא: „משא דומה אלי קורא משעיר;
שומר מה מלילה? שומר מה מלילה? אמר
שומר אתה בקר וגם לילה” וכו' – ס"ע כה: מי
הוא שומר? זה הקב"ה (לפי חז"לם קב"ה)
מה משמר? שלא תכנס אומה באומה
ומלכות במלכות אפילו כחוש השערה,
אלא מלכות שהגיע זמנה לפול ביום
נופלת ביום, בלילה – נופלת בלילה, וזהו
האמור, יחד ליה: „ובתחפנס חשך היום”;
ד"ה ה' ל: „בה בלידי קטיל בלשאצר
מלכא כשדאח”].

שמו"ר י"ח ט: „אתה בקר וגם לילה” –
זה ליל פסח, בו משיח ואליהו מתגדלין.
אמר הקב"ה: הסמן הזה יהיה בידכם,
ביום שעשיתי לכם תשועה ובאותו לילה
היו יודעים שאני גואלכם].

כ"ב טו יז: „והיה ביום ההוא ונשכחת
צור שבעים שנה כימי מלך אחד [רש"י:
ימי דוד שבעים שנה היו, ואיני יודע
מהו הסמן הנתן כאן. – ס"ע זט: ימות
המשיח ע' שנה: איזהו מלך מיוחד? זה
משיח] מקץ שבעים שנה” וכו'; „והיה
מקץ שבעים שנה יפקוד ה' את צור”
וכו'. עין ג' שמי"ב.

[כ"ב כ: „חבי כמעט רגע עד יעבור
זעם” – ברכ"ו: „על הכתוב בתה' ד' יב:
„ואל זועם בכל יום” – וכמה זעמו? רגע.
וכמה רגע? אחד מחמשת רבוא ושמונת

בטלים לעולם.

א' טז-יח: למן „רחצו” עד „לכו נא
ונוכחתי” – רש"י לפי תב' וישלח ב: „עשר אזהרות
של לשון תשובה יש כאן כנגד י' ימי
תשובה וכו'.

א' יח: „אם יהיו חטאיכם כשנים” –
שבת פט: היה צריך לאמר, כשנ"י דוגמת
כשלג' שלאחריו; אלא אמר להם הקב"ה
לשראל: אם יהיו חטאיכם כשנים הללו
שסדורות ובאות מששת ימי בראשית
ועד עכשו, כשלג ילבינו]. סמוכות
לנבואה א' נבואות ישע"ב – ה' שזמנן לא
פורש [ג' ג: „שר חמשים” – חגיגה יד: מכאן
שאינן מעמידין מתורגמן על הצבור
פחות מחמשים שנה; יוצץ' – שידוע לעבור
שנים ולקבוצ חדשים. – ג' כה: „לארץ תשב”
– רש"י: בתשעה באב. – ה' יב: „ואת פועל
ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראוי” –
שבת עה: כתוב זה נאמר על היודע
לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב.
ועין ב' תפ"ח: תחנוני משה. – ה' טז: „ויגבה
ה' צבאות במשפט” – ברכ"ו יב: אלו י'
ימים שמר"ה ועד יוה"כ].

[ע"ז]. התנפלות אריות על השמרונים
הגכרים אשר חשבו זאת לעונש עץ
שאינם יודעים את משפט אלהי הארץ.
מלך אשור שולח אליהם אחד הכהנים
מן הגולים להורותם איך יראו את ה'.
השמרונים עובדים את ד' וגם את אלהיהם.

מ"ב י"ז כה – מא.

[ג' י"ז]. סרגון שולח את תרתן לאשדוד

והוא לוכד אותה. ישע"ב א;

[–]. ישעיהו כ'. שם ג: „כאשר הלך עבדי
ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות ומופת
עץ מצרים ועל כוש, כן ינהג מלך
אשור” וכו' [רש"י: שלמון ג' שנים ינהג
מלך אשור את שבי מצרים; למדנו
שכבש תרתן את אשדוד ג' שנים לפני
מפלתו של סנחריב, שהרי מפלתו היתה
כשהביא את שרי מצרים ותרהקה מלך

אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה. (ועין: ס"ג קה, ע"ד, ת"ב כי תשא כו, ירר ברכ' א' א; וע"ד שאר שנויי נוסחות עין במאמר "היום" לח"י בורנשטיין, "התקופה" ו עמ' 271). וזו היא רגע. ואין כל בריה יכולה לכון אותה שעה חוץ מבלעם הרשע וכו'. ויש אומר: רגע כמימרה. ומנין כי זעמו רגע? שנא', חה' ל'ה' "כי רגע באפו חיים ברצונו", או: חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. ומתי זועם? באחד מרגעי שלש השעות הראשונות של הבקר וכו'. וע"ש עוד.

כ"ו יג: "ביום ההוא יתקע בשופר גדול" — לדברי ר' אליעזר מכאן שבתשרי עתידין ישראל להגאל. ועין ב'תמ"ח ערך יציאת מצרים ריש עמ' 53].

כ"ט א: "ספו שנה על שנה חגים ינקופו".

[—]. מיכה המורשתי גבא בימי חזקיהו: ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יצר (עין מיכה ג' יב) וכו' ויחל (חזקיהו) את פני ה' וינחם אל הרעה אשר דבר עליהם. ירמ' כ"ו יח יט. ועין ג'קס"ח—ג'רכ"ח.

[ג'ר"ג]. י"ד לחזקיהו. סנחריב מלך אשור עלה על כל ערי יהודה הבצורות ויתפסם. חזקיהו שלח לו את כל הכסף הנמצא בית ה' ובאוצרות בית המלך. קצץ את דלתות היכל ה' ונתן למלך אשור. הכנות למלחמה בירושלים. ס"ע כג לפי דה"ב ל"ב ג' ד ל: קודם ביאתו של סנחריב סתם חזקיהו את המעינות ונחל גיחון [פ"א ט: ביום ה' בשבת, כלומר: ביום שנבראו יצורי המים], חווק החומה הפרוצה והכנת הצבא; [ס"ע כג: באותה שעה (עין ג'ר"י) שלח (סנחריב) את תרתן לאשדוד (לפי ישע' כ"א). שטף עמונים ומואבים שהיו מסייעין אותו כשצר על שמרון ג' שנים (עין ג'ר"ג), לקים מה שנאמר (שם ס"ו יד): "בשלש

שנים כשני שכיר" — רש"י: כאשר ידקרק השכיר בשני שכירותו לצמצם; וזו היא המשמעות גם להלן כ"א ס"ו: "בעוד שנה כשני שכיר".

[—]. סנחריב שלח את רבשקה [רש"י מ"ב י"ח יז לפי ס"ע: בתחלה אותו לבדן] בחיל כבד ירושלים. שיחת רבשקה עם שרי חזקיהו ותעמולתו בלשון יהודית [ס"ג ס: רבשקה ישראל מומר היה; ובירי מ"ק ג' ז הדבר שנוי במחלוקת אם היה יהודי או גוי] באוני האנשים היושבים על החומה. יאוש בבית המלכות. חזקיהו שלח את שריו לישעיהו. נבואת ישעיהו על מפלת סנחריב. בוא שמועה לסנחריב בלבנה. כי תרהקה מלך כוש יצא להלחם עמו. [ס"ע: שטף שבנא הסוכן וסיעתו והלך לכוש ונטל חמדת כל הארצות ובא לו לירושלים, לפי ישע' מ"ה יד. באותה שעה] שלח את תרתן ורב סריס שדברו עם שרי חזקיהו דברים חריפים. תפלת חזקיהו. נבואת ישעיהו העזה והמעודדת. מ"ב י"ח יג—י"ט לד: ישע' ל"ו—ל"ז לה; דה"ב ל"ב א—כ.

[—]. י"ג בניסן]. מחלת חזקיהו עד למות [ס"ע כג: לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיה ג' ימים. ר' יוסי אומר: יום ג' לחליו של חזקיהו היתה מפלתו של סנחריב]. בקור ישעיהו: "צו דביתך כי מת אתה ולא תחיה". תפלת חזקיהו. ישעיהו שב ומודיעהו בשם ה': "הנני רפא לך. ביום השלישי [רש"י: יום טוב ראשון של פסח] תעלה בית ד' וכו' והוספתי על ימך חמש עשרה שנה [ג'ר"ד—ג'רכ"ח. — ביר ס"א ד: עיקר מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י"ד שנה וניתוסף לו ט"ו שנה] ומכך מלך אשור אצילך" וכו' [רש"י: למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה]. ולאות אמת על דבריו השיב ה' את הצר במעלות אשר ירדה במעלות אחז אחרנית עשר מעלות

והאצטגנינים שלו גלו לו סוד זה, והנא נמצא אז רחוק מירושלים, מהר ועשה ביום אחד דרך של עשרה ימים, ואלה הם עשרה מסעות (ויש גירסה: י"ג מסעות) שעשה בו ביום לפי ס"ע כג על פי הכתובים ישע' י' כח—לא ("בא על צִיִּת" וכו'). כשהגיע עד ירושלים וראה אותה קטנה כל כך נופף עליה ידו בבזו ולא נשמע לעצת איצטגניניו להלחם בה מיד, כי אם דחה את המלחמה למחרת. בינתיים עבר היום הקבוע לענש, ובלידה היתה תבוסתו. ס"ג צד—צה ורש"י שם—ר"ש מ"ב רמא: הציץ רבשקה על החומה ושמע שהיו קוראין את ההלל ואמר לסנחריב: חזור לאחורין, כי נסים נעשים להם בזה הלילה, והיה (סנחריב) מבזה את הדבר, שנאמר: ינופף ידו וכו'. שהש"ר א' נה: עד שחזקוהו וסיעתו אוכלין פסחיהם בירושלים כבר הקדים הקב"ה בלילה ההוא וכו'. — ס"ג צה: במה הכנס?... אמר לו הקב"ה לגבריאל: כלום מגדך נטושה? אמר לפניו: רבוש"ע, כבר היא נטושה ועומדת מששת ימי בראשית—אותו הזמן זמן בשול פרות היה, אמר לו הקב"ה לגבריאל: כשאתה יוצא לבשר הפרות הזקק להם, שנאמר, ישע' כ"ח יט: "מדי עברו יקח אתכם, כי בבקר בבקר יעבור ביום ובלידה".

איכה רבתי פתי' ל: נבוכדנאצר היה אחד מאותם המועטים (לפי דעות שונות: ה', ו', ט', י', י"ד) שנשתירו ממחנה סנחריב.

— ס"ע: באחת עשרה ביובל בשנה הרביעית בשבוע עלה סנחריב, וכן הוא אומר, ישע' ל"ז ל: "וזה דך האות: אכול השנה ספיח", שעלה בפרוס הפסח, ולא יכלו לזרוע ואכלו ספיחים, ובשנה השנית שחיס, שגדעו הלגינות האיצנות, ובשנה השלישית זרעו וקצרו וכו'. מלמד שלא נשחית בשבוע אלא שנה

[ס"ג צו: יום שמת אחז נתקצר היום ומהר הצל לרדת עשר מעלות כדי שלא יהא נספר (עין ג'קצ"ט), ואותן עשר שעות חזרו עכשו לחזקיהו]. מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו. מ"ב כ' א—יאו ישע' ל"ח; דהייב ל"ב כד. המקורות לפרושי רש"י המובאים הם ס"ע וס"ג צו.

[— רש"י ישע' ט' ב ולי לב (כפי הנראה לפי פסיק' ח): ליל י"ו בניסן—ליל קציר העומר; ואולם שמו"ר י"ח ה וכן גם רש"י מגלה לא: ליל פסח]. והיה בלילה ההוא יוצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמנים וחמשה אלף. סנחריב ברח לניניה ובניו אדרמלך ושראצר הרגוהו בית נסרך אלהיו, ותחתיו מלך אסר חדון בנו [ס"ג צו: מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים; מאן נינהו? שמעיה ואבטליון. ועין ב'סל"ן]. מ"ב י"ט לה—

לזו ישע' ל"ז לו—לח; דהייב ל"ב כא—כג. [ס"ע כ: משנפלו מלכי אשור בימי חזקיהו לא העמידו מלך (ויש גירסה בהוספת: על כל הארץ) עד היום.

— הרבה נבואות ישעיהו מיוחסות לפי דברי חז"ל למאורע סנחריב, כמו ישע' ח—י"ב (ובהן רמזים לכמה מאורעות אחרים, עין רש"י שם); ואלו י"ג הוא, "משא בבבל" שזמנו לא פורש, וכן גם י"ד א—כו. אם כי שם בה אמור: "לשבור אשור בארצו", שזה אפשר לפרש רק על סנחריב, אבל רוב שאר הפסוקים מתפרשים בשבת קמט על נבוכדנאצר; ועין ג' שס"ד. כמה משאר הנבואות על מאורע סנחריב סומנו בערכים הקודמים.

הכתוב ישע' י' לב: "עוד היום בנוב לעמוד, ינופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים" מתפרש כך: הענש על הריגת כהני נב (עין ב'ףפ"ד) היה תלוי ועומד וסוף זמנו נקבע באותו היום שהגיע סנחריב לירושלים, ואלו היה סנחריב נלחם בירושלים אותו היום היה כובשה;

[—]. "בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבב' ספרים ומנחה אל חוקיהו, כי שמע כי חלה חוקיה [רש"י בשם תנ" (כי תשא ה) ופסיק ב (ובאסת"ר ג הנוסח שונה קצת): איך שמעו למוד היה לאכול בג' שעות ביום וישן עד ט'; כיון שחזר גלגל חמה לחוקיהו ניעור בט' שעות ומצא שהוא שחרית. בקש להרוג את עבדיו, אמר: אתם הנחתם אותי לישון יום ולילה? אמרו: גלגל חמה חזר. אמר להם: מי החזיר? אמרו לו: אלהיו של חוקיהו וכו']. חוקיהו הראה את השלוחים את כל אוצרותיו בביתו ובכל ממשלתו. קצף ישעיהו ונבואתו: "הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך ואשר אצרו אבותיך עד היום הזה בבלה". חוקיה מתנחם: "אם שלום ואמת יהיה בימי".

מ"ב ב' יב—יט; ישע' ל"ט דה"ב ל"ב כה כו.

[—]. סמוכות לספור מאורע זה בישיעהו—נבואות הנחמה ישעיהו מ'—ס"ה, שתכנן הוא שיבת הגולים לארצם, גלוי כח ה' וגו' עבודת האלילים. זמן לא פורש, וחזק מן השם כורש הנזכר פעמים, מ"ד פסוק אחרון ומ"ה פסוק ראשון, לא נזכר בהן שום שם או הוראה אחרת, שאפשר יהיה ללמוד מהם על זמנם בדיוק.

[מ"א: "נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם"—י"ש ישע' תמה: אמרו ישראל לישעיה: ישעיה רבנו, תאמר שלא באת לנחם אלא לאותו הדור שחזר בית המקדש בימיו? אמר להם: לכל הדורות באתי לנחם; יאמר אלהיכם נאמר.

מ"ג ט: "כל הגויים נקבצו יחדו ויאספו לאומים מי בהם יגיד זאת וכו' יתנו עדיהם ויצדקו" וכו'—ע"ז ב—ג: לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניח בחיקו ואומר למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו; מיד מתקבצין ובאין אומות העולם וכו' אמרו לפניו: רבוש"ע, תנה לנו מראש ונעשנה. אמר להן הקב"ה:

אחת (כפרוש הגר"א: מכיון שאינו מזכיר יותר משנה ג' משמע שהשנה שלאחריה הינו ד' למפלה היתה שמיטה). עין ב"ר"ג ובינ"כ"ח].

הערה: זו היא אחת הראיות שמדר השנים של מלכי יהודה אצלנו נכון ומדויק. והגרי"א המקדים שנות מלכי יהודה למן אמציהו ואילך בשנה אחת לעופת חשבוננו (עין הערה לג"א) מוכרת להניח מה בסיע במקום, בשנה הרביעית בשבוע, עלה סנחריב—, היתה מפלתו של סנחריב, ובמקום, "שעלה בפרוס הפסח" —, שהיה, הינו שלפי דעתו היתה עלית סנחריב בשנה הקודמת לשנת מפלתו, וזו היא שנה י"ד לחוקיה, לפי חשבוננו גיריג, והמפלה היתה בשנה שלאחריה, סיו לחוקיהו, גיריג, וזו היא לכל הדעת ד' בשבוע השמיטה. ואין אנו יוצאים לזה שום ספק לא במקרא ולא בסיע—המאמר, שעלה בפרוס הפסח אינו סותר מה שאמור לעיל, כי מפלתו היתה בליל פסח או בליל קציר העומר, כי כאן מדובר על עלייתו, שהיתה כטובן זמן מה לפני מפלתו.

[—ס"עכ"ג: לאחר מפלתו של סנחריב עמד חוקיהו ופטר את האוכלוסין שבאו עמו בקולרין, וקבלו עליהם עול מלכות שמים, הלכו (למצרים) ובנו מזבח והיו מקריבין עליו עולות לשם שמים, והיו מתפללין ומשתחוין לירושלים; ועל המאורע הזה מוסבות נבואות ישעיהו י"ט—כב ("ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים וכו'; ביום ההוא יהיה מזבח לה' בתוך ארץ מצרים" וכו') ומ"ה יד ("ג"ע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו, אחריך ילכו, בזקים יעבורו, ואליך ישתחוו, אליך יתפללו" וכו'). ובמנ"ק—ק"א מובאה גם דעה זו, שלפיה נבנה מזבח ה' במצרים בימי חוקיה לא בידי יהודים. וכך אמנם יוצא מתוך דיוק בכתובים הנ"ל; וגם הדעה כי הנבואה על המזבח במצרים מוסבה על בית חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח למצרים ועשה שם מזבח. ועין ג' תכ"ז—ג'תל"ח ערך יסוד מקדש חוניו].

מ"ס יד: "ותאמר ציון: עזבני ה' ואדני
שכחני" – ברכ' לב: אמר לה הקב"ה: בתי,
י"ב מזלות בראתי ברכיע, ועל כל מזל
ומזל בראתי לו ל' חיל, ועל כל חיל
וחיל בראתי לו ל' לגיון, ועל כל לגיון
ולגיון בראתי לו ל' רהטון, ועל
כל רהטון ורהטון בראתי לו ל'
קרטון, ועל כל קרטון וקרטון בראתי
לו ל' גסטרא, ועל כל גסטרא וגסטרא
תליתי בו שס"ה אלפי רבוא כוכבים
כנגד ימות החמה, וכלן לא בראתי אלא
בשבילך. ואת אמרת: עזבתני ושכחתני
וכו'. לפי זה מספר הכוכבים הוא
1.064.340.000.000.000.

נ"ב ז: "מה נאוו על ההרים רגלי
מבשר" – י"ש ישע' תצה בשם פסיק' רבתי:
בשעה שהקב"ה גואל את ישראל ג'
ימים קודם שיבא משיח בא אליהו
ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד
עליהם ואומר להם: הרי א"י, עד מתי
אתם עומדים בארץ ציה ושממה? וקולו
נשמע מסוף העולם ועד סופו. ואחר כך
אומר להם: בא שלום לעולם וכו',
שנאמר: מה נאוו וכו' מבשר משמיע
שלום. ביום שני בא ועומד על הרי
ישראל ואומר: באה טובה לעולם וכו'
שנא' מבשר טוב. ביום ג' בא וכו'
ואומר: באה ישועה לעולם, שנא' משמיע
ישועה וכו'.

נ"ה ז: "דדשו ה' בהמצאו" – ר"ה יח:
אלו י' ימים שבין ר"ה ליוה"כ. פסיק'
כד: י' ימי תשובה שהוא שריו ביניכם.
נ"ז טז: "כי רוח מלפני יעטוף ונשמות
אני עשיתי" – י"ש ישע' תפט: אין בן דוד
בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף,
שנאמר כנ"ל.

נ"ח כ: "ואותי יום יום ידרשון" –
י"ש תשמד: ביום ולא בלילה? אלא כל
העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה
כאלו עסק בכל השנה. וכן העובר עבירה

שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת
יאלכ בשבת וכו', אלא אף על פי כן
מצוה קלה יש לי וסוכה שמה. לכו ועשו
אותה וכו'. מיד כל אחד נוטל והולך ועושה
סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר (ועי"ש
רש"י) עליהן חמה בתקופת תמוז וכל
אחד מבצע בסוכתו ויוצא וכו'. (וישראל
גם כן פעמים שתקופת תמוז נמשכת
עד החג והם מצטערים אבל לא בועטים
וכו'). מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהם;
וההמשך עין בהוספת "מדרש זמנים"
תה"ב יד.

מ"ג טז – ירד' שבת ב' ו: "הנותן בים דרך" –

מן העצרת ועד החג – "ובמים עזים
נתיבה" – מן החג ועד חנוכה.

מ"ג יח יט – לפי ברכ' יג: "אל תזכרו
ראשונות" – זה שעבוד מלכיות, וקדמוניות
אל תתבוננו" – זו יציאת מצרים – "הנני
עושה חדשה עתה תצמח" – זו מלחמת
גוג ומגוג. צרות אחרונות משכחות את
הראשונות.

מ"ד ז: "ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה
לי" וכו' – י"ש חה' חרכה: לא נתנו פרשיות
התורה על הסדר, שא"מלי ניתנו על
הסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול
להחיות מתים ולעשות מופתים, לפיכך
נתעלם סדורה של תורה, והוא גלוי
לפני הקב"ה שנאמר: ומי כמוני יקרא'.
מ"ז יג: "יעמדו נא וישיעוך הוברי
שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים
מאשר יבואו אליך" – כלומר: חכמי
הכשדים היו מודיעים למושליהם בכל
חודש, על פי השקפותיהם במהלך
הכוכבים, את המאורעות העתידיים לבוא;
ועין רש"י שם: והשוה ירמ' יב: "מאותות
השמים אל תחתו" וכו'.

מ"ט י: "לא ירעבו ולא יצמאו ולא
יכם שרב ושמש" – ב"ק צב: מכאן אמרו
רבנן: השכם ואכול בקיץ מפני החמה
ובחרף מפני הצנה.

אפילו פעם אחת בשנה כאלו עבר כל השנה, והראיה מעוון המרגלים שנחשב להם יום לשנה, במ' י"ד לד.

ב"ח יג—ויק"ר ל"ד טז: „וקראת לשבת ענג" זו שבת בראשית, „לקדוש ה' מכבד" זה יוהכ"פ, „וכבדתו" זה יו"ט, „מעשות דרכיך" זה חולו של מועד, „ממצוא חפצך" מכאן אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת.

ס"ב ה: „ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך" — ס"ג צט: ימות המשיח לישראל זו אלפים שנה (רש"י: משוש חתן זו ימי המשתה, ויומו של הקב"ה אלף שנה).

ס"ג ד: „כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה" — ס"ג צ"ט: ימות המשיח שס"ה שנה כמנין ימות החמה (לפי רש"י: כמו ביום נקם של מרגלים נחשב יום לשנה יום לשנה, במ' י"ד לד, כן גם ב"שנת גאולי" ורש"י מביא גירסה: שס"ה אלף שנה, לפי תה צ"ד: „כי אלף שנים בעיניך כיום"), ועין שם עוד כמה דעות על מספר ימות המשיח היוצא בדרש מתוך כמה כתובים אחרים.

ס"ג טז: „כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו" — לפי שבת פט: יצחק לא נזכר פה. לעתיד לבוא אמר הקב"ה לאברהם ואח"כ ליעקב: בניך חטאו לי. ענו שניהם: ימחו על קדושת שמך. אמר: לא בוקנים טעם ולא בילדים עצה, ופנה ליצחק. אמר יצחק וכו': כמה חטאו? כמה שנותיו של אדם? ע' שנה. יצאו כ' שאין עונשין עליהן (עין ב' תמ"ט ח' באב), נשארו נ'. יצאו כ"ה של לילות, נשארו כ"ה. יצאו י"ב ומחצה דתפלה, לאכילה ולבית הכסא, נשארו י"ב ומחצה. אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו—החצי עלי והחצי עליך; ואם תמצא לומר כלם עלי, הלא הקרבתי את נפשי לפניך וכו'.

ס"ד א: „עין לא ראתה אלהים וזלתך" — ס"ג צט: כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עין לא ראתה וכו', מאי עין לא ראתה? זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית.

י"ש ג: אפילו אותן שכתוב בהן, ישע' ס"ה יז: „הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה" וכו', כבר הם ברואים מששת ימי בראשית.

ס"ה כב: „כימי העץ ימי עמי" — במ"ר י"ג יא: סדן של שקמה עושה בארץ ו' מאות שנה וכו'.

ס"ו כג כד: „והיה מדי חדש בחדשו" (ועי"ש) — עדיות ב' י וס"ע ג: משפט גוג ומגוג לעתיד לבוא י"ב חדש; משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש, שנא' וכו'; ור' יוחנן בן נורי אומר: מן הפסח ועד העצרת, שנאמר (שם): „ומדי שבת בשבתו" (לפי פרוש הגר"א: אלו היתה הכוונה לשבת ממש, היה צריך להקדים שבת לחדש, הרי שהכוונה ליום טוב, ורגלים הסמוכים ביותר הם פסח ועצרת). והיה מדי חדש בחדשו' וכו' — י"ש

ישע' תקג בשם פסיק' רבתי: והאיך אפשר שיבא כל בשר בירושלים בכל שבת ובכל חדש? עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כלו, והיאך באים בראש חדש ובשבת מסוף העולם? אלא העבים באים וטוענים אותם ומביאים אותם לירושלים והם מתפללין שם בבקר; והרי שחל ר"ח להיות בשבת, באים ב' פעמים, אחד של שבת ואחד של ר"ח, והעבים טוענים אותם בהשכמה ומביאים אותם לירושלים והם מתפללים שם בבקר, והם טוענים אותם לבתיהם. ישע' ס"ח: „מי אלה כעב תעופינה"; הרי של בקר, ו"כיונים אל ארבותיהם", הרי של מנחה.

י"ש ישע' תח: לכמה שנים נתנבא